

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

PRÁVNICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**TRESTNÝ ČIN ZNÁSILNĚNÍ A
ŘÍZENÍ O NĚM**

Kristýna Rejdová
PLZEŇ 2020

Prohlášení autorky

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně z uvedených pramenů, z nichž jsem čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.“

V Plzni 31.3. 2020

Kristýna Rejdová

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu diplomové práce JUDr. Jindřichu Fastnerovi za jeho trpělivost, vstřícnost a cenné rady, které byly pro mou práci velkým přínosem. Velký dík patří také lidem, kteří mě při psaní plně podporovali a byli mi oporou.

Obsah

ÚVOD	7
1. Pojem znásilnění z pohledu práva a medicíny	9
1.1 Právní pojetí znásilnění	11
1.2 Pojem znásilnění z pohledu medicíny	15
2. Historický vývoj právní úpravy trestného činu znásilnění	18
2.1 Zákon č. 117/1852 ř.s., o zločinech, přečinech a přestupcích	19
2.2 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon	21
2.3 Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon	21
3. Současná právní úprava trestného činu znásilnění.....	24
3.1 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	24
3.2 Skutková podstata trestného činu znásilnění	26
3.2.1 Objekt	26
3.2.2 Objektivní stránka	26
3.2.3 Subjekt.....	29
3.2.4 Subjektivní stránka	30
3.3 Sexuálně motivované trestné činy na mezinárodní úrovni	31
4. Řízení o trestném činu znásilnění, jeho specifika a zvláštnosti	34
4.1 Dokazování	35
4.2 Vyšetření znásilněné ženy gynekologem	36
4.3 Úloha soudního lékaře v případě trestného činu znásilnění	38
4.3.1 Prohlídka a vyšetření oběti znásilnění lékařem.....	38
4.3.2 Prohlídka a vyšetření podezřelé osoby lékařem	40
4.4 Ohledání místa činu	41
4.5 Specifické důkazní prostředky.....	41
4.5.1 Konfrontace	41
4.5.2 Rekognice.....	43
4.5.3 Prověrka výpovědi na místě	43
4.5.4 Znalecké zkoumání	43
4.6 Postup při vyšetřování oběti	45
5. Komparace úpravy trestného činu znásilnění české a britské trestněprávní úpravy.....	46
5.1 Trestný čin znásilnění dle britské právní úpravy.....	46
5.2 Trestný čin sexuálního násilí	49

5.3	Trestný čin donucení k sexuální aktivitě bez souhlasu.....	50
6	Oběti trestného činu znásilnění a jejich práva	52
6.1	Rape trauma.....	54
6.1.1	Akutní fáze	54
6.1.2	Fáze povrchní adaptace	55
6.1.2	Fáze renormalizace.....	56
6.2	Další diagnózy spojené s traumatem po znásilnění	56
6.2.1	Akutní reakce na stres	56
6.2.2	Posttraumatická stresová porucha	56
6.2.3	Porucha přizpůsobení	57
6.3	Sekundární viktimizace oběti	57
6.4	Právní stav v České republice před přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.....	59
6.5	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).....	60
6.6	Práva obětí trestného činu znásilnění	61
6.6.1	Bezplatná odborná pomoc (ustanovení §5 zákona o obětech trestných činů)....	62
6.6.2	Zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (ustanovení §17 odst. 2 zákona o obětech trestných činů)	63
6.6.3	Podání vysvětlení a výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví (ustanovení §19 odst. 1 a 2 zákona o obětech trestných činů).....	64
6.6.4	Podání vysvětlení a výslech zvláště zranitelných obětí (ustanovení §20 zákona o obětech trestných činů)	64
6.6.5	Právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu (ustanovení §51a trestního řádu).....	65
6.6.6	Právo na informace dle ustanovení §11 odst. 3 zákona o obětech trestných činů	66
6.6.7	Právo na ochranu soukromí dle ustanovení §15 zákona o obětech trestných činů	67
6.6.8	Právo na doprovod důvěrníkem dle ustanovení §21 zákona o obětech trestných činů	67
6.6.9	Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život (ustanovení §22 zákona o obětech trestných činů)	68
7.	Náměty de lege ferenda	69
7.1.	Definice výslovného souhlasu	69

7.2	Vyloučení konfrontace jako důkazního prostředku v rámci dokazování	70
Závěr.....		72
Resumé.....		74
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		75

ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila Trestný čin znásilnění a řízení o něm. Vzhledem k tomu, že jsem se v rámci své praxe advokátního studenta setkala s případy znásilnění a jeho oběťmi, začala jsem se této problematice věnovat více.

Trestný čin znásilnění je celosvětovým problémem, s tímto jednáním se setkávají společnosti napříč všemi kulturami. Jedná se o jeden z nejzávažnějších a nejkrutějších trestných činů zasahujících do běžného života oběti. Pachatelé při svém jednání narušují integritu osoby a vylučují možnost svobodného rozhodování o vlastním pohlavním životě. Následky tohoto jednání jsou ve většině případů fatální, oběti se vyrovnávají se svou situací a celou událostí týdny, měsíce, mnohdy bohužel i roky. Úprava tohoto protiprávního stavu je v demokratické společnosti založena na zásadách právního státu stěžejní a je nutností dbát na potřeby společnosti a její ochranu před tímto bezprávím.

Vedle právního pojetí znásilnění jej můžeme zkoumat také z pohledu medicínského, jelikož i tento obor je v rámci řízení aktivně zapojen a závěry z něj pramenící mohou hrát významnou roli při vyslovování viny či nevin pachatele. Na začátku práce si tedy definujeme pojem znásilnění jak z pohledu práva, tak z pohledu medicíny.

Co se týče právní úpravy tohoto trestného činu, v historii mnohokrát prošla významnými změnami a dnes jeho zákonné znaky nacházíme v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Následující kapitoly budou věnovány historickému vývoji úpravy trestného činu znásilnění a rozboru té současné. V této části si uvedeme pár případů z praxe, které byly řešeny až u Nejvyššího soudu a sloužily jako podnět pro zařazení výkladu některých důležitých pojmů do judikatury.

Čtvrtá kapitola se bude věnovat samotnému řízení o tomto trestném činu. Vyjmenujeme si základní úkony orgánů činných v trestním řízení při vyšetřování skutku a jejich specifika, a také jednotlivé důkazní prostředky. V této části také zmíníme a rozebereme činnost gynekologa a soudního lékaře v řízení a ukážeme si nejdůležitější rozdíly. Je nutné si uvědomit, že v případě znásilnění jde o bezprostřední zásah do psychiky poškozené osoby, úkony musí být prováděny s co největší šetrností a korektností.

Abychom nezůstali pouze u české právní úpravy, podíváme se i na tu zahraniční a to konkrétně na britskou. Uvedeme si základní rozdíly britského common law v této otázce. I přes to, že se také jedná o demokratickou zemi uznávající zásady právního státu, právní

úprava je v mnoha směrech odlišná. Úpravu této problematiky nalezneme v zákoně Sexual Offences Act z roku 2003. To, co naše právní úprava definuje v jednom jediném ustanovení, a to §185 zákona č. 40/2009 Sb., britská popisuje skutek po skutku v samostatných bodech.

Další rozsáhlá kapitola bude věnována obětem tohoto trestného činu. Popíšeme si, jaké následky a rány může znásilnění zanechat v psychice a běžném životě oběti, jak se projevují a léčí. Je nezbytné, aby oběť nebyla dále traumatizována a bylo s ní podle toho zacházeno. Česká právní úprava definuje základní práva obětí trestné činnosti v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů. Ty nejdůležitější si zde rozebereme a připomeneme jejich existenci, aby vešly co nejdříve do podvědomí celé společnosti.

V každé právní úpravě je vždy co zdokonalovat, proto na závěr uvedeme pár oblastí, kde je v současnosti úprava nedostatečná či problematická v praxi.

Pojem znásilnění byl již v minulosti zpracován v nespočetně případech. Snažila jsem se svou práci zaměřit na otázky, které zatím nebyly nikým analyzovány. Fakta o znásilnění jsou stále stejná, historie je daná, není tedy možnost přijít s něčím novým. Cílem této práce je ozřejmit průběh řízení a činnosti orgánů činných v trestním řízení a s tím také souvisí zkoumání obětí a přístup k nim. Na základě analýzy můžeme přijít na nedostatky úpravy a i ty je potřeba ukazovat.

1. Pojem znásilnění z pohledu práva a medicíny

„Znásilnění je druh společenského chování. Dodržuje velké množství rituálů. V různých zemích má různou podobu a mění se s časem. [...] Je to tělesné zneuctění druhé osoby.“¹

V současné době patří k těm nejzávažnějším sexuálně motivovaným trestným činům. Je klasifikováno jako jeden z nejhorších a nejvíce zraňujících zločinů. Statistiky na toto téma uvádějí, že oběťmi znásilnění jsou z 90% ženy a pachateli z 99% případů muži. Toto jednání není problémem pouze moderní společnosti, ale provází lidstvo od dob starověkých.

Již v době existence římského a řeckého státu, či Babylonie bylo řešení této problematiky zakotveno v právních rádech těchto civilizací. V souvislosti s proměnou postavení ženy v průběhu dějin je nutno zmínit, že ve starověkých dobách byl pojem znásilnění často zaměňován s únosem žen i cizoložstvím, avšak všechny tyto činy byly přísně trestány stejně tak, jako je tomu dnes.²

Ve starověkých dobách byla žena vlastnictvím nejprve otce, po uzavření manželského svazku se stala součástí majetku svého muže, a právě z tohoto důvodu se jednalo o soukromoprávní delikt. V případě znásilnění tedy došlo ke znehodnocení majetku. Tresty této doby byly velmi různorodé, např. v případě znásilnění svobodné ženy, která čekala na svého ženicha, byl násilník donucen oženit se s touto ženou. Jestliže už násilník ženatý byl, byl potrestán smrtí. V Babylonii a Asýrii mohl otec rozhodnout o tzv. odplatném znásilnění, kdy došlo ke znásilnění sestry násilníka. Tento trest je používán i v současnosti v dnešním Peru a několika státech Jižní Ameriky.³

Dle starého zákona bylo znásilnění vnímáno jako urážka na cti celé rodiny, avšak z náboženských důvodů nebylo možné uložit jako trest již zmíněné odplatné znásilnění. Násilník byl povinen otci oběti zaplatit tzv. cenu nevěsty. Při posuzování spáchaného skutku byl pro vyslovení viny pachatele vyžadován průkaz obrany znásilňované. Pokud došlo ke znásilnění ve městě, bylo zde předpokladem zaviněného jednání volání oběti o pomoc.

¹ BOURKE, Joanna. *Znásilnění: dějiny od roku 1860 do současnosti*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-1984-2, str. 14

² SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 221

³ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 10

Jestliže se oběti nedostalo pomoci, znamenalo to, že s činem souhlasila a byla jí přisuzována stejná míra viny jako násilníkovi.⁴

V raně feudální společnosti se znásilnění stalo formou sociálního povýšení. Únos dědičky trůnu vládnoucí dynastie a následná soulož s ní znamenala uzavření manželství. Manžel tímto způsobem získal kontrolu nad majetkem takto získané ženy. Tato forma uzavření sňatku se stala na počátku českých dějin efektivním nástrojem „vyšší politiky“, jehož příkladem je manželství českého panovníka Břetislava I. a Jitky z rodu Babenberků.⁵

Pohled na akt znásilnění se změnil až v pozdějším anglickém zvykovém právu. Tento čin byl určován třemi základními aspekty, a to použitím síly, nesouhlasem a následným pohlavním stykem. Jeho definicí byla: „*nezákonná pohlavní znalost ženy starší deseti let ze strany muže, který není jejím manželem, za použití síly a proti její vůli nebo bez jejího vědomého svolení a v případě, že toto svolení je vynuceno silou nebo strachem z okamžitého ublížení na zdraví*“.⁶

V průběhu 12. století se změnil pohled na manželství ze strany církve a státu. Začalo na něj být nahlíženo jako na právní svazek zajišťující následné dědictví. V tomto okamžiku přestala mít krádež nevěsty v tomto procesu své místo a stala se nepřijatelnou a neprávní formou sňatku. Znásilnění začalo být vnímáno jako vážný zločin na ženě a pouze žena, která se stala obětí tohoto jednání, mohla podat žalobu.⁷

Jednotlivé právní úpravy věnující se této problematice, které naši společnost provázely od středověku, si rozebereme v následující kapitole.

V dnešní době jednotlivé kultury reagují na znásilnění odlišně. Dle našeho právního řádu je toto jednání chápáno jako zásah do svobodného rozhodování osoby, ať už se jedná o ženu nebo o muže, do jejího vlastního pohlavního života. Znásilnění může být definováno různými způsoby, které se od sebe vzájemně liší. Pracujeme tedy s právní definicí, definicí v odborné literatuře a definice, která koluje mezi širší veřejností.⁸

⁴ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 11

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, str. 12

⁷ Tamtéž.

⁸ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 185 [Znásilnění]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PŮRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ,

1.1 Právní pojetí znásilnění

Znásilnění je definováno v ustanovení §185 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon, jehož znění je následující:

(1) Kdo jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, nebo kdo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1

a) souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží,

b) na dítěti, nebo

c) se zbraní.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na dítěti mladším patnácti let,

b) spáchá-li takový čin na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, nebo

c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.

(4) Odnětím svobody na deset až osmnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.

(5) Příprava je trestná.

Vrchní soud v Praze v rámci této problematiky vydal rozhodnutí, které jasně vymezuje hranice mezi trestným činem znásilnění a trestným činem sexuálního nátlaku, jelikož se v praxi objevilo několik případů, kdy klasifikace skutku byla velmi náročná. Soud rozhodl v této věci takto: „Jednání pachatele, který oběť přes její zřetelně projevený odpor osahává na prsou a hýždích, nemůže být trestným činem sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 1, al.

Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1834

*1 TrZ, jenž předpokládá, že pachatel nutí oběť, aby prováděla sexuální aktivity, na nichž se sám nepodílí. Takové pachatelovo jednání však může být považováno za nucení oběti k pohlavnímu styku, a může proto naplňovat základní skutkovou podstatu trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, al. 1 TrZ.*⁹

Bezpochyby jde o trestný čin, který spočívá ve vynucení si pohlavního styku či jiné podobné sexuální aktivity proti vůli jiné osoby. Není rozhodující způsob života znásilněné osoby, její pověst, ani zda se jedná o osobu pohlavně nedotčenou. V mnoha případech jde dokonce o osobu, se kterou měl pachatel dříve sexuální styky nebo s ní žije v manželství.

Zákonná definice znásilnění pracuje se dvěma formami vynucení pohlavního styku, a to násilí a pohrůžka násilím. Za násilí ve smyslu znění tohoto ustanovení se dle soudní praxe považuje použití fyzické síly ze strany pachatele za účelem překonání vážně míněného odporu oběti a dosažení pohlavního styku s touto osobou proti její vůli. Musíme si uvědomit, že samotný fyzický nátlak na oběť není jediná forma násilí. Pachatel se chová násilně i v případě, kdy osobu uvede do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným obdobným způsobem a je si vědom toho, že v důsledku požití určitého druhu medikamentu upadne oběť do stavu bezvědomí či spánku. V tomto konkrétním případě si pachatel připravuje podmínky pro jeho další jednání, a sice výkon pohlavního styku s osobou, která buď není schopná v souvislosti s vyvolaným stavem rozhodovat o své sexuální aktivitě, nebo vůbec nevnímá, že se s ní děje něco, co si sama nepřeje.¹⁰

Osoba je bezbranná, když není vzhledem k okolnostem schopna projevit svou vůli, v případě znásilnění tedy klást odpor pachatelovu jednání. Oběť se nachází ve stavu, kdy sama nevnímá, nemůže si tedy udělat vlastní úsudek o probíhající situaci a není v její moci jakkoli ovlivnit jednání pachatele. Za tento stav můžeme označit bezvědomí, mdloby, hypnotický spánek, či vliv drog. Musíme si uvědomit, že stav bezbrannosti není spojen pouze s požitím drogy, alkoholu nebo stavem bezvědomí. Bezbrannou osobou je i ten, kdo nevnímá svět kolem sebe nebo není schopen chápat pachatelovo jednání, a to z důvodu duševní choroby nebo mentální zaostalosti. V tomto případě se jedná o bezbrannost psychickou, tedy oběť nechápe, co se po ní požaduje. Pachatel zneužije bezbrannosti osoby v situaci, kdy si je

⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 5. 2013, sp. zn. 2 To 8/2013

¹⁰ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 185 [Znásilnění]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1834

vědom skutečnosti, že osoba není schopná čelit jeho aktivitám. Avšak za podmínky, že pachatel do stavu bezbrannosti osobu uvedl vlastním jednáním, se jedná o zneužití bezbrannosti pouze v případě, že pachatel pojal úmysl mít pohlavní styk s osobou až po té, co bude ve stavu bezbrannosti. Z výše uvedeného vyplývá, že o zneužití bezbrannosti osoby mluvíme v případě, kdy je oběť v tomto stavu bez přičinění pachatele.¹¹

Od stavu bezbrannosti odlišujeme závislost oběti. Právě tuto problematiku bylo nutné upravit v rámci soudního rozhodování, jelikož bylo zapotřebí stanovit hranice mezi těmito pojmy. Vrchní soud v Praze se k otázce závislosti oběti vyjádřil takto:

„Závislost obětí, na rozdíl od její bezbrannosti, je stav, v němž se oběť sice nemůže úplně svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je v určitém směru odkázána na pachatele, není však vůči němu bezbranná a má - pokud nejde o patologickou závislost - stále určitý prostor k svobodnému rozhodování. Stačí i faktický poměr závislosti.

Stav závislosti může záležet např. v psychické závislosti poškozené osoby vytvořené v důsledku jejího ovlivnění pachatelem tvrzením, že je léčitel, který jediný je schopen vyléčit nevyléčitelnou chorobu, kterou poškozená osoba trpí, a to i za pomoci pohlavního styku.

Zneužití takové psychické závislosti poškozené osoby ze strany pachatele k tomu, aby s ním poškozená osoba uskutečnila pohlavní styk, naplňuje znaky trestného činu sexuálního nátlaku ve smyslu § 186 odst. 2 tr. zákoníku, a nikoliv trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1 tr. zákoníku spáchaného formou zneužití bezbrannosti poškozené osoby.“¹²

Další formou vynucení pohlavního styku je pohrůžka násilím. Není rozhodující, zda se jedná o násilí bezprostředně následující, či násilí vykonáno ve vzdálenější budoucnosti. Dokonce tato pohrůžka nemusí směřovat přímo proti napadenému, ale např. proti jeho dítěti, rodiči, či jiné příbuzné nebo blízké osobě. Musí se ale jednat o takovou pohrůžku, ze které je patrné, že násilí bude použito za podmínky, že se napadená osoba pachateli nepodrobí. Obsahem takovéto pohrůžky musí být násilné chování spočívající v použití fyzické síly, jinak mluvíme o pohrůžce jiné těžké újmy. Jinou těžkou újmou v souvislosti s trestným činem

¹¹ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 185 [Znásilnění]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1834

¹² Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 4. 2013, sp. zn. 2 To 12/2013

znásilnění může být majetková újma, újma na cti a dobré pověsti, újma v důsledku rozvratu manželství nebo rodinného života. V neposlední řadě může být újmu také zahájení trestního stíhání v důsledku oznámení trestného činu a je přitom nerozhodné, zda se poškozený takovéto trestné činnosti dopustil.¹³

Ať už se jedná o použití násilí nebo pohrůžku násilím, právě tyto formy jednání vedou k donucení osoby k pohlavnímu styku proti její vůli. Pachatel donutí osobu k pohlavnímu styku tak, že překoná její vážně míněný odpor. V řadě případů je výsledkem pachatelova násilného jednání to, že oběť upustí od dalšího vzdoru pro vyčerpanost, beznadějnost svého jednání nebo ze strachu. Je nutné si uvědomit, že o odpor se nejedná, pokud není vážně míněný, osoba jej pouze předstírá. V případě, kdy se osoba zpočátku brání, avšak později se stykem souhlasí, nejde o donucení.¹⁴

Z výše uvedeného jednoznačně vyvozujeme, že osoby, které se této trestné činnosti dopustí, neberou ohledy na pocity oběti, počínají si surově a slovo „ne“ v žádném případě neakceptují. I přes to, jak moc se tento zážitek promítne do života obětí, se jedná o trestný čin s extrémně vysokou latencí, tedy nízkou mírou hlášení případů. Dle výzkumu je zde hned několik důvodů.

Prvním důvodem je vztah oběti k pachateli. Případy pachatelů, kteří útočí na cizí, neznámé oběti, jsou ve výrazné menšině. Studie prokázaly, že až ¾ pachatelů udržovalo kontakt s obětí a vysoké procento pachatelů sexuálně napadá bývalé manželky, družky či přítelkyně.

Druhým důvodem jsou, s ohledem na dokazování, problémy v procesu získávání důkazů. Základní povinností každé oběti je bezodkladná návštěva zdravotnického zařízení, aby došlo k zachycení jakékoli stopy na těle oběti, které dále v procesu hrají nezastupitelnou roli. V případech, kdy je znásilnění ohlášeno s větší časovou prodlevou, je důkazní situace podstatně složitější. Z různých důvodů mohou stopy prokazující použití násilí ze strany pachatele chybět a poškozené osoby se v tuto chvíli ocitají v důkazní nouzi. V případech, kdy v procesu rozhodují pouze tzv. stopy ve vědomí, stojí proti sobě výpověď pachatele a

¹³ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 185 [Znásilnění]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PŮRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1834

¹⁴ Tamtéž.

poškozeného a právě tady hraje důležitou roli důvěryhodnost a věrohodnost oběti pro možné odsouzení pachatele.¹⁵

Další příčinou malé ochoty oznámit znásilnění je subjektivní zátěž, která oběti plyne z trestního řízení a představuje další stres při překonávání traumatické události. Zmíněný stres může být spojen s výslechy, znaleckým zkoumáním a samotným hlavním líčením ve věci. Oběti mají největší obavy z opětovného setkání se s pachatelem či ze zraňujících otázek, které povedou ke znovuprožití celé bolestné situace.¹⁶

Posledním důvodem vysoké latence je sekundární viktimizace a stigmatizace oběti. Předpokládá se, že znásilnění je bleskové přepadení náhodné oběti na osamělém místě brutálním násilníkem. Právě toto je společností považováno za tzv. pravé znásilnění. Z tohoto stigmatu vyplývá, že je vyloučeno, aby došlo ke znásilnění slušné ženy, která vede spořádaný život, jelikož právě to vylučuje rizikové situace a tyto oběti jsou často terčem předsudků a společnost na ně pohlíží jako na osoby, které svým chováním pachatele vyprovokovaly k jeho jednání.¹⁷ Je nutno říci, že soudci se v rámci své rozhodovací činnosti nejčastěji setkávají s případy, kdy ke znásilnění dojde po setkání pachatele s obětí např. v baru nebo na diskotéce. V právní praxi jsou nejčastěji řešeny případy, kdy o sobě obě osoby vědí, avšak nemusí se jednat o dlouhodobější poměr. Malé procento znásilnění tvoří již zmíněné bleskové přepadení neznámým pachatelem.

Dalším problémem může být také skutečnost, že u nepatrného procenta případů ohlášených znásilnění, nedojde k zahájení trestního stíhání, věc je odložena či zastavena. Důvody nejsou nikde uváděny, ale pravděpodobně se do této situace promítá fakt, že k tomuto trestnému činu dochází v největší míře bez svědků, tedy v rámci řízení proti sobě stojí pouze tvrzení pachatele a oběti, což je velmi problematické v situaci, kdy je znásilnění oznámeno po uplynutí několika měsíců či let od spáchání.

1.2 Pojem znásilnění z pohledu medicíny

Znásilnění bylo v minulosti předmětem zájmu oboru soudního lékařství, avšak v současné době se této problematice věnují ambulantní gynekologové. Policejní orgán se obrací na soudního lékaře pouze v případech, kdy jsou závěry ošetřujícího lékaře sporné. Jiná

¹⁵ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 57

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Statistika dostupná z: <http://stopznasilneni.ecn.cz/cz/znasilneni/statistiky>

situace nastává v případě, kdy je následkem sexuální agrese smrt. Tady je soudní lékař k případu přizván okamžitě.¹⁸

Lékařské závěry hrají v celkovém hodnocení případu klíčovou roli, jelikož na rozdíl od jiných důkazních prostředků, které mohou být velmi zavádějící, jde o názor a výsledek zkoumání profesionála, který analýzu dat zakládá na svém dosavadním vědění v oboru, nikoli na subjektivních pocitech. Právě z důvodu důležitosti lékařských závěrů v procesu, je věnována mimořádná pozornost vyšetření poškozených osob, hodnocení věcných důkazů a stop a dokumentaci lékařských nálezů.¹⁹

Vyšetření obětí sexuální agrese jsou zaměřeny na tři oblasti zkoumání. První jsou skutečnosti prokazující soulož nebo manipulaci v oblasti genitálií a sekundárních pohlavních znaků, dále se zkoumají známky použití fyzického násilí a nakonec průkaz bezbrannosti oběti. Lékař musí zaznamenávat pouze fakta a musí být velmi precizní, jelikož mnohdy z lékařského pohledu banální poranění mohou mít zásadní význam při forenzním hodnocení mechanismu útoku.²⁰

Jak již bylo řečeno, pokud oběť není ovlivňována psychicky, vždy hlavní roli v pachatelově jednání hraje násilí. Právě lékař může v rámci výkonu své činnosti zjistit a posléze dokázat, zda násilí bylo použito. Z tohoto důvodu je třeba vykonat několik důležitých úkonů, které mohou hrát nezastupitelnou roli při konečném vyslovení viny či nevin. V první řadě je zkoumáno místo činu z hlediska jeho frekventovanosti, odlehlosti, možnosti účinně se dovolávat pomoci. Nezáleží pouze na lokalitě místa činu, ale také na tom, jak to po spáchání trestného činu na místě vypadá tedy, zda jsou přítomny stopy zápasu, atd. Bezprostředně na to navazuje prohlédnutí osoby poškozeného a jeho šatstva. Prádlo může být poničené, potrhané, znečištěné např. krví a předně na něm mohou být nalezeny stopy semene. Prohlídka těla oběti je zcela zásadní, jelikož právě na těle mohou být známky násilí nejprůkaznější. Jde o škrábance, menší oděrky a krevní podlitiny v okolí úst, na krku, na ruce a především na vnitřní straně steh, které jsou způsobeny nejčastěji rukama. V případě identifikovaného pachatele proběhne i jeho prohlídka, protože pachatel může mít rovněž potrhané šatstvo a

¹⁸ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 225

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ HIRT, Miroslav a František VOREL. *Soudní lékařství*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-271-0268-6, str. 188

známky poranění způsobené odporem oběti. Vedle škrábanců, podlitin či oděrek se jedná také o kousance především na obličej, krku a rukou.²¹

Při souloži dochází ke spojení pohlavních orgánů muže a ženy, avšak v případě znásilnění může dojít pouze k částečnému zasunutí penisu do pochvy ženy. Spojením pohlavních orgánů je znásilnění dokonáno bez ohledu na ejakulaci pachatele. Negativní nález spermií v pochvě oběti neznamena, že k souloži nedošlo, jelikož existují jiné určující znaky vynuceného pohlavního styku. Mohou to být nálezy na rodidlech a nález na hymenu.²²

U každého nahlášeného znásilnění je prioritou včas odebrat podezřelý biologický materiál na průkaz semenných skvrn a zajistit textilie, ze kterých je průkaz semenných skvrn rovněž možný. Jednoznačným důkazem soulože je vyšetření, které prokazuje přítomnost spermií v pochvě. Pohyblivé spermie lze prokázat do pěti hodin od styku, nepohyblivé přibližně do 20 hodin. Pokud jednáním pachatele byla způsobena smrt oběti, je možné tento proces s pozitivním výsledkem provést až do 2 týdnů od smrti.²³

²¹ ŠTEFAN, Jiří a Jiří HLADÍK. *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3594-8, str. 194

²² Tamtéž, str. 195.

²³ Tamtéž, str. 196

2. Historický vývoj právní úpravy trestného činu znásilnění

Je nutné říci, že trestní právo mělo již od počátku českého státu soukromoprávní charakter, což se projevovalo uplatněním soukromé msty. V době předhusitské se objevily první snahy o stabilizaci právního systému a postih za některé zločiny přejal stát. Tresty spojené s touto etapou české historie byly charakteristický prvky symbolismu.²⁴

Na přelomu 15. a 16. století byl delikt znásilnění přísně trestný, patřil mimo jiné také mezi ty nejtěžší v oblasti zemského práva. Zachycují jej prakticky všechny právní knihy, mezi které patří např. Kniha Rožmberská, či Řád práva zemského, jenž stanovil povinnost znásilněné ženy prokázat, že násilníkovi v jednání bránila. V úpravě tohoto jednání pokračoval také Pavel Kristián z Koldína, který jej zahrnul do svého zákoníku upravující městské právo. I dle této úpravy bylo požadováno, aby znásilněna žena právně relevantním způsobem prokázala tento skutek. Jako důkaz připadal v úvahu křik oběti, dále také znaky způsobeného násilí na jejích šatech či těle. Daleko přísněji se trestalo jednání násilníka, které spáchal na nedospělých dívkách, v tomto případě čelil trestu vpletení do kola. Je důležité zmínit, že tato právní úprava se nevztahovala na nevěstky a „nepoctivé“ ženy, jelikož tyto osoby nepožívaly trestní ochrany.²⁵

Z historických zdrojů je nám známo, že až třetinu trestných činů v 16.-18. století tvořily právě sexuální zločiny. Znásilnění a sexuálně motivované trestné činy vůči ženě tvořily podle dokladů z tehdejší doby pouze 1-2% všech zločinů, avšak více než polovina všech soudních přelíčení zakončených trestem smrti měla sexuální podtext. V době válečných konfliktů se ženy obávaly o své životy a zdraví, jelikož vojáci uspokojovali své potřeby hromadným znásilňováním a ženy sloužily jako jakési válečné trofeje. V tomto případě nepřipadalo v úvahu domáhání se trestu pro násilníka, který byl z řad dobyvatelů.²⁶

Po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře roku 1620 začalo období upevňování moci vládnoucí dynastie a nastolení absolutistického režimu, což se pochopitelně promítlo také v trestním zákonodárství. Vykonavatelé soudní moci měli v oblasti sexuálně motivovaných

²⁴ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 12

²⁵ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 221

²⁶ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 13

trestných činů volné ruce a korekci jejich rozhodnutí mohl provést pouze zeměpán. Právě pozemková vrchnost zajišťovala bezpečnost a pořádek na svých panstvích. Násilníci byli při objasňování trestné činnosti podrobeni krutému mučení v podobě tortury a po usvědčení tyto osoby čekaly tresty končící smrtí.²⁷

Na Obnovené zřízení zemské obsahující trestněprávní ustanovení navázal i Tereziánský zákoník z roku 1768, který se držel stejných pravidel. Marie Terezie rozšířila trestní odpovědnost za trestný čin znásilnění i na osoby, které při páchání tohoto zločinu poskytli násilníkovi jakoukoli pomoc. Pomocníci byli potrestáni trestem popravou mečem nebo-li stětím. Dle jmenovaného kodexu byl pachatel před svou popravou vpleten do kola, pokud případ provázely přitěžující okolnosti. Tato právní úprava také poskytovala ochranu ženám, které byly nařčeny z cizoložství, jelikož umožňovala jejich obranu tvrzením, že byly znásilněny. Právě toto privilegium vedlo k pozdějšímu zneužívání smilstva k vydírání mužů.²⁸

Navazující Josefínský hrdelní řád z roku 1787 se již snažil o taxativní výčet trestných činů a možný trestů za ně, čímž bylo teoreticky vyloučeno trestní stíhání podle volné úvahy soudců, jako tomu bylo doposud. Za vlády Josefa II. došlo k obratu k liberálnějším postojům a k upuštění od trestu smrti za znásilnění.²⁹

2.1 Zákon č. 117/1852 ř.s., o zločinech, přečinech a přestupcích

Dalším důležitým pramenem trestního práva, který tuto problematiku dále rozvíjí a upravuje, je zákon č. 117/1852 ř. s., který je v podstatě novelou Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803. Trestný čin znásilnění byl v tomto zákoně definován v hlavě čtrnácté nazvané „O násilném smilstvu, zprznění a jiných těžkých případech smilstva“, a to pod pojmem násilné smilstvo. Jedná se o §125, 126 a 127 v tomto znění³⁰:

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 222

³⁰ zákon č. 117/1852, o zločinech, přečinech a přestupcích

§ 125

Násilné smilstvo

„Kdo osobu ženskou nebezpečným vyhrožováním, skutečně vykonaným násilím nebo lstivým omámením smyslů učiní neschopnou, by mu odpor činila, a v stavu tomto jí zneužije k mimomanželské souloži, dopustí se zločinu násilného smilstva.“

§ 126

Trest

Trestem násilného smilstva jest těžký žalář mezi pěti a deseti lety. Vzešla-li z toho násilí osobě, již ublíženo, důležitá škoda na zdraví, nebo dokonce na životě, prodloužen bud' trest na deset až i do dvaceti let. Byla-li osobě, již bylo ublíženo, zločinem tím způsobena smrt, tresce se těžkým žalářem doživotním.

§ 127

Mimomanželská soulož, předsevzatá s osobou ženskou, která bez přičinění pachatele jest bezbranná nebo bez sebe, anebo, která ještě nedokonala čtrnáctý rok věku svého, budiž též pokládána za smilstvo násilné a potrestána bud' podle § 126.

Předmětem trestného činu násilného smilstva byla jakákoli žena bez ohledu na postavení, což byla novinka oproti minulé právní úpravě, která se nevztahovala na prostitutky. Jednáním, které naplnilo znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu, bylo použití násilí, překonání odporu ze strany oběti a výkon mimomanželské soulože. Čin byl dokonán až v okamžiku spojení pohlavních orgánů pachatele a oběti. Násilná manželská soulož nebyla trestána.³¹ Tato „manželská výjimka“ byla součástí zákonů po dlouhá staletí a vycházela z myšlenky, že vdaná žena se zákonným a nezrušitelným slibem oddala svému muži, pohlavní styk tedy patřil mezi její základní manželské povinnosti.³²

Paragraf 126 zákona č. 117/1852 ř.s. definuje kvalifikovanou skutkovou podstatu, která je spojena s uložením přísnějšího trestu, pokud pachatel ženě způsobil svým jednáním důležitou škodu na zdraví či smrt. Stejný trest byl uložen pachateli, který se trestného činu znásilnění dopustil na dívce mladší 14 let nebo bezbranné ženě.

³¹ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 222

³² příspěvek Petra Aulického pod názvem Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, Dny práva 2009, Brno, Masarykova univerzita. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/novy_trest/Aulicky_Petr_1195_.pdf

Tento zákon vstoupil v účinnosti 1. září 1852 a platil až do konce července roku 1950, tedy téměř sto let.

2.2 Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Tato právní úprava je z historického hlediska nejbližší současnému právnímu stavu. Zákon č. 86/1950 Sb., poprvé pracuje s pojmem znásilnění, avšak hypotéza a dispozice základní skutkové podstaty byla konstruována shodně jako v předchozím kodexu. Úprava tohoto trestného činu byla umístěna do oddílu Trestné činy proti lidské důstojnosti, konkrétně ustanovení §238 zákona. I v tomto případě bylo trestáno pouze jednání, kterého se dopustil pachatel násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí, aby ženu donutil k souloži, nebo za tímto účelem využil bezbrannosti oběti.

Oproti minulé úpravě zde byla výrazná změna vztahující se k sankčním ustanovením, jelikož tento zákon stanovil možnost uložení trestu odnětí svobody v rozmezí od pěti do deseti let. Až do konce roku 1956 bylo možné uložit trest odnětí svobody na doživotí bez jakékoli alternace, a to v případech, kdy byla tímto činem způsobena smrt oběti.³³

2.3 Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon z roku 1961 byl poznamenán politicko-právní doktrínou totalitního státu, která byla ovládána komunistickou ideologií založenou na třídním pojetí, jehož smyslem bylo potlačovat nepřátelské třídy a tržní pojetí ekonomiky.

Trestný čin znásilnění se přesunul do hlavy osmé oddílu druhého, konkrétně ustanovení §241 ve znění:

§ 241

Znásilnění

(1) Kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo k jinému obdobnému pohlavnímu styku nebo kdo k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let.

(2) Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na osobě mladší než osmnáct let.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

³³ Tamtéž.

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví, nebo

b) spáchá-li takový čin na osobě mladší než patnáct let.

(4) Odnětím svobody na deset až patnáct let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.³⁴

Toto ustanovení bylo po celou dobu účinnosti zákona novelizováno jen minimálně. Jednou z důležitých novel je novela z roku 1991, který přinesla velkou změnu, a to snížení dolní hranice trestní sazby ze tří let na dva roky. Nově bylo možné za tento trestný čin uložit i tresty odnětí svobody s podmíněným odkladem na jeden až pět let.³⁵

Skutková podstata vyjádřena v ustanovení tohoto zákona byla přijata v jiné společensko-politické situaci a pochopitelně se v mezidobí objevily problémy při jeho aplikaci a interpretaci. Největší potíže vznikaly v rámci procesu dokazování, a to konkrétně při prokazování jiného obdobného pohlavního styku. Někteří odborníci v oboru práva na tuto úpravu nahlíželi kriticky z důvodu výslovné dikce ustanovení §241, jelikož toto ustanovení dle původní myšlenky dopadalo pouze na znásilnění žen a jednání pachatele spočívající v souloži se ženou. Jednání pachatelů, jehož projevem bylo ukájení sexuálních potřeb na obětech jinak než formou soulože a na jiných osobách než na ženách, bylo soudy trestáno jako trestné činy omezování osobní svobody nebo vydírání. V tomto případě se, jak dle předchozí právní úpravy, tak i té současné, jedná o trestné činy méně společensky nebezpečné, pachatelům tedy hrozily podstatně nižší trestní sazby, avšak jednání, kterého se dopustili, často způsobilo oběti větší újmu než samotná soulož, a navíc přineslo sekundární traumatizaci, jelikož pachatel byl zvýhodněn nižší trestní sazbou.³⁶

Novela z roku 2001 sledovala dva základní cíle, a to postihnout trestný čin znásilnění bez ohledu na pohlaví oběti a současně postihnout znásilnění, které bylo spácháno na oběti jinou formou než souloží. V první řadě se tedy změnila pojmová znaky tohoto trestného činu a současně došlo k rozšíření stávajícího způsobu jednání pachatele na oběti o jiný obdobný pohlavní styk. Předmětem útoku se tedy vedle ženy stala i osoba mužského pohlaví.

³⁴ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

³⁵ příspěvek Petra Aulického pod názvem Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, Dny práva 2009, Brno, Masarykova univerzita. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/novy_trest/Aulicky_Petr_1195_.pdf

³⁶ Vláda: Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, č. 144/2001 Dz

Pojem pohlavní styk je soudní praxi vykládán jako jakékoli ukájení pohlavního údu na těle jiné osoby bez ohledu na pohlaví. Vedle soulože se může jednat o orální či anální sex, ale i hlazení nebo masáž těla použitím erotických pomůcek. Skutková podstata byla tedy doplněna o pojem „jiný obdobný pohlavní styk“, který stojí na stejné úrovni jako soulož a kam můžeme zahrnout všechny zmíněné sexuální techniky. Judikatura uvádí, že povahu obdobného pohlavního styku má také tzv. digitální penetrace, tedy opakované proniknutí prstu a jeho následný pohyb v pochvě oběti, jelikož tato sexuální agrese představuje pro ženu traumatizující zkušenost stejně jako samotná soulož.³⁷ Vrchní soud se k této problematice vyjádřil následovně: „*Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží lze považovat i zasouvání prstů do pochvy poškozené, jestliže se tímto mechanismem navozuje obdobná situace, jako když do pochvy ženy pronikne mužský pohlavní úd.*“³⁸

*„Naproti tomu nebude podle našeho názoru možné za takový jiný obdobný pohlavní styk považovat pouhé osahávání ženy na prsou nebo ohmatávání genitálií muže či ženy, neboť tyto sexuální aktivity, byť jsou považovány za pohlavní styk, jímž je jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby (stejněho nebo jiného pohlaví), nevykazují obdobný způsob provedení a závažnost jako soulož. Tyto skutky provedené proti vůli oběti násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy budou podle okolností i po novele trestního zákona provedené zákonem č. 144/2001 Sb. nadále posuzovány jako trestný čin vydírání podle § 235.“*³⁹

Smyslem tohoto pojmu je předejít zneužívání změněné skutkové podstaty k šikanózním obviněním za jednání, která nedosahují intenzity odpovídající společenské nebezpečnosti tohoto trestného činu.⁴⁰

Již zmíněné změny se promítly do podmínek odůvodňujících zvýšení trestní sazby trestu za jednání na osobě mladší patnácti let, což zakládá kvalifikovanou skutkovou podstatu.

³⁷ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 224

³⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 1. 2016, sp. zn. 2 To 116/2015

³⁹ ŠÁMAL, Pavel. § 241 [Znásilnění]. In: ŠÁMAL, Pavel, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon*. 6. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2004, s. 1410

⁴⁰ Taktéž SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes.*, str. 224

3 Současná právní úprava trestného činu znásilnění

3.1 Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Stará právní úprava byla kritizována kvůli své celkové nekonceptnosti a nesystematičnosti trestných činů proti lidské důstojnosti. Lidská důstojnost je pojmem velmi širokým, došlo tedy k vymezení činů, které zasahují pouze do sexuální oblasti osoby. Tyto jsou upraveny v hlavě III. zákona. Jsou zde soustředěny dosavadní trestné činy proti lidské důstojnosti, některé trestné činy v pozměněné podobě (kuplířství, šíření pornografie) a nové trestné činy (sexuální nátlak a prostituce ovlivňující mravní vývoj dětí).⁴¹ Tato část poskytuje úpravu všech sexuálních trestných činů, kterým společnost věnuje zvýšenou pozornost. Mimo lidskou důstojnost je poskytnuta ochrana svobodě rozhodování o pohlavních vztazích osoby, nerušenému mravnímu a tělesnému vývoji dětí a také je podpořena morální zásada nedovolující soulož mezi nejbližšími příbuznými.⁴²

Hlava třetí zákona obsahuje devět skutkových podstat, kdy na první místo byl zařazen trestný čin znásilnění, jako nejzávažnější z nich, který je upraven v ustanovení §185.

Skutková podstata znásilnění je v odst. 1 doplněna o jednání, které bylo doposud postihováno jako vydírání. Pouhé nucení k pohlavnímu styku, aniž by k němu došlo, je postihováno pouze jako pokus. Za pohlavní styk se považuje soulož, pohlavní styk srovnatelný se souloží, kam nově patří také např. pouhé osahávání ženy na prsou či ohmatávání genitálií.⁴³

„Pokud pachatel trestného činu znásilnění při osahávání poškozené na pohlavních orgánech zavede prst též na okraj genitálu, jedná se o pohlavní styk podle základní skutkové podstaty § 185 odst. 1 TrZ. Při hlubokém proniknutí prstů do genitálu poškozené se však již jedná o pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží podle kvalifikované skutkové podstaty 2. odstavce tohoto zákonného ustanovení.“⁴⁴

„Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží lze z hlediska srovnatelnosti i účinku považovat též hluboké vnikání prstu do pochvy ženy. O tento způsob se

⁴¹GŘIVNA, Tomáš. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku. Bulletin advokacie. 2009, č. 10, s. 67-72

⁴²Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, č. 40/2009 Dz

⁴³ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 227

⁴⁴Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 16. 4. 2015, sp. zn. 2 To 17/2015

však nejedná v případě povrchového osahávání genitálu ženy spojeného s krátkodobým a povrchním vniknutím prstů do pochvy.⁴⁵

„Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží lze považovat i zasouvání prstů do pochvy poškozené, jestliže se tímto mechanismem navozuje obdobná situace, jako když do pochvy ženy pronikne mužský pohlavní úd.“

Jelikož došlo k rozšíření okruhu jednání, které bude pod tento trestný čin nově subsumovatelné, a to o donucení k pohlavnímu styku pohlávkou tzv. jiné těžké újmy, které doposud bylo kvalifikováno pouze jako trestný čin vydírání, měli bychom si nastínit výklad tohoto pojmu. Za jinou těžkou újmu je možné označit např. hrozbu způsobení majetkové újmy, újmu na cti a dobré pověsti, či újma vzniklá zahájením trestního stíhání.⁴⁶

Novinka vztahující se k tomuto zákonu je netradiční systematika, přičemž základní způsob spáchání znásilnění se nachází až v odstavci druhém a dostává se do role kvalifikované skutkové podstaty. Základní skutková podstata tedy bude dopadat pouze na uskutečnění pohlavního styku jiným způsobem.

Kvalifikovanou skutkovou podstatou je nyní nově i vymezení dosavadního znásilnění, kde jsou přísněji trestné určité nebezpečnější formy pohlavního styku, což je podmíněno vyšší trestní sazbou. Dalšími okolnostmi podmiňující použití vyšší trestní sazby je např. spáchání činu se zbraní či spáchání činu na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, atd.⁴⁷

„Jednání pachatele spočívající v násilné souloži vykonané na dítěti mladším patnácti let vykazuje znaky zločinu znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) tr. zákoníku. Zvláště přitěžující okolnost obsažená v § 185 odst. 2 písm. b) tr. zákoníku, která záleží ve spáchání činu uvedeného v § 185 odst. 1 tr. zákoníku „na dítěti“, se v takovém případě neuplatní. Skutečnost, že trestný čin byl spáchán „na dítěti mladším patnácti let“, je

⁴⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 7. 2018, sp. zn. 2 To 42/2018

⁴⁶ příspěvek Petra Aulického pod názvem Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, Dny práva 2009, Brno, Masarykova univerzita. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/novy_trest/Aulicky_Petr_1195_.pdf

⁴⁷ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 228

*totiž dostatečně vyjádřena použitím § 185 odst. 3 písm. a) tr. zákoníku, které je speciální vůči § 185 odst. 2 písm. b) tr. zákoníku.*⁴⁸

*„O faktickou konzumpci, jako jeden z případů vyloučení jednočinného souběhu trestných činů, se jedná tehdy, když jeden trestný čin je prostředkem relativně malého významu ve srovnání s hlavním (závažnějším) trestným činem, nebo je vedlejším, nevýznamným produktem uvedeného hlavního trestného činu. Vztah faktické konzumpce je sice nahodilý a vytváří se případ od případu, ovšem nebude zpravidla splněn v případě, že pachatel se dopustil opakovaně brutálním způsobem zvláště závažného zločinu znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 2 písm. a), odst. 3 písm. a) TrZ vůči své vlastní nezletilé dceři. V takovém případě jde o jednočinný souběh uvedeného trestného činu s trestným činem soulože mezi příbuznými podle § 188 TrZ.*⁴⁹

3.2 Skutková podstata trestného činu znásilnění

3.2.1 Objekt

Objektem je právo člověka svobodně rozhodovat o svém pohlavním životě.

„Jde o tzv. individuální objekt, který je nezbytnou podmínkou pro správnou kvalifikaci trestného činu a pro určení povahy a stupně nebezpečnosti trestného činu pro společnost.“

Předmětem útoku je jakákoli osoba bez ohledu na pohlaví, věk, vyspělost, nebo způsob života. Může jím být tedy jak žena, tak i muž. Ve mnoha případech jde o osobu, která již s pachatelem měla pohlavní styk dříve, či s ním žije v manželství.⁵⁰

3.2.2 Objektivní stránka

„Jednání spočívá buď v tom, že pachatel násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutí jiného k souloži nebo jinému obdobnému pohlavnímu styku, anebo k takovému činu využije bezbrannosti jiného.“⁵¹

Z uvedeného vyvozujeme, že trestný čin znásilnění dle ustanovení §185 trestního zákoníku je charakteristický nedobrovolností a pohlavním stykem. Ze strany oběti jde o jednání nedobrovolné, což znamená, že za účelem samotného aktu musí být překonán její

⁴⁸ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 29. 1. 2015, sp. zn. 6 To 106/2014

⁴⁹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 2. 2013, sp. zn. 2 To 113/2012

⁵⁰ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 228

⁵¹ Tamtéž, str. 229

odpor. Ten lze překonat dvěma možnými způsoby a to donucením, nebo zneužitím bezbrannosti. Donucení má v tomto případě povahu násilí, a ačkoli není trestním zákoníkem definován, judikatura definuje jako použití fyzické síly k překonání kladeného odporu nebo k zamezení očekávaného odporu. Donucení je přítomno také při pohrůžce násilí, tzn., že není nutností okamžité násilí na místě, ale i to, které směřuje do budoucnosti.

Následkem takového jednání je narušení práva rozhodovat o vlastním pohlavním životě. Jedná se o trestný čin poruchový, těžším následkem je tedy závažnější porucha, kdy je daným činem porušen sekundární objekt.

K naplnění skutkové podstaty tohoto trestního činu zákon nevyžaduje žádný zvláštní účinek.

Ráda bych zde uvedla několik případů z praxe, abychom si mohli nastínit příklady jednání, kterými došlo k naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu a judikaturu týkající se právě objektivní stránky.

3.2.2.1 Judikatura týkající se otázky vážně míněného odporu a přítomnost násilí

Uvedeme si několik rozhodnutí Nejvyššího soudu vztahujících se k posouzení otázky násilí a vážně míněného odporu. Nebudeme se omezovat pouze na právní věty, jelikož právě zde je místo na vykreslení možných scénářů, jak k takovému znásilnění může dojít, v čem je spatřována objektivní stránka trestného činu a nejlepšími případy jsou právě ty z praxe.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.9.2011, sp. zn. 7 Tdo 1051/2011

„Po předchozím pozvání na procházku přinutil obviněný násilím poškozenou k sexu, kdy po ní nejprve požadoval za částku 200 Kč orální sex, který odmítla, poté si sundal kalhoty a vytáhl přirození, na její odmítnutí reagoval tím, že ji povalil na zem na břicho, stáhl ji kalhoty, vsunul přirození do jejího análního otvoru a vykonal na ní anální styk, poté ji chytil za vlasy, tlačil jí hlavu ke svému přirození a donutil ji k orálnímu sexu, přičemž nedošlo k vyvrcholení, a nakonec, když poškozená ležela na zemi na zádech, jí roztáhnul nohy a jazykem dráždil její pohlavní orgán, a to i přes skutečnost, že poškozená po celou dobu plakala, měla z něho strach, jelikož ji vyhrožoval, že když něco řekne, něco uvidí, že si jí najde a pomstí se.“

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2017, sp. zn. 3 Tdo 1086/2017

„Pachatel vyzval poškozenou, aby zaplatila pokoj v hotelu, na tomto pokoji ji poté vyčítal údajnou nevěru, a když začala plakat a říkat, že to není pravda, shodil ji na postel a tam ji opakovaně bil po celém těle za současných nadávek, a poté po ní požadoval, aby jej uspokojila ústy, čemuž se i přes nesouhlas ze strachu z dalšího bití podvolila, přičemž tento orální pohlavní styk obžalovaný natáčel, a to i přes její nesouhlas, na svůj mobilní telefon.“

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2017, sp. zn. 3 Tdo 680/2017

„Při ukázce nebytových prostor chytil obviněný poškozenou zezadu za ramena a obličejem k sobě ji svým tělem natlačil do rohu místnosti, kde jí začal rozepínat kabát a bundu, čemuž se poškozená bránila a říkala mu, aby toho zanechal, ale jemu se podařilo i přes její odpor kabát i bundu rozepnout, poté ji přes tričko osahával na prsou, strčil jí ruku z vrchu za tričko a hladil ji na prsou, druhou rukou jí rozepnul podprsenku, tričko i podprsenku nadzvedl a začal poškozenou líbat na prsou, sát bradavky, líbat ji i na ústa, přitom jí držel hlavu, aby se neuhýbala, strčil jí ruku pod kalhotky, kde ji osahával na přirození, přitom se poškozená snažila jeho ruku odstrkovat ven, opakovala mu, aby toho zanechal, což neučinil, přičemž v průběhu jednání se přes oděv hladil v rozkroku a svého jednání zanechal poté, co poškozené zazvonil mobilní telefon.“

Z uvedených rozhodnutí můžeme vidět, že k tomuto jednání může dojít, jak mezi osobami důvěrně známými, tak i lidmi, kteří se setkají poprvé v životě. Všechny tyto případy mají jedno společné, a to totožnou obhajobu obviněného spočívající v argumentu absence násilí a nedostatečné či neadekvátní obrany oběti násilí.

Nejvyšší soud v prvním uvedeném rozhodnutí tedy rozhodnutí ze dne 6.9.2011, sp. zn. 7 Tdo 1051/2011 konstatoval, že není nezbytné, aby poškozená kladla výrazný fyzický odpor a pro naplnění všech znaků skutkové podstaty trestného činu znásilnění postačí, že její odpor je zcela zjevný. Právní věta tohoto rozhodnutí zní: *„Pro naplnění znaku násilí nebo pohrůžky násilí nebo pohrůžky jiné těžké újmy u trestného činu znásilnění podle §185 TZ (ve znění účinném od 1.1.2010) není nezbytné, aby poškozená osoba kladla zřejmý fyzický odpor. Postačí, že pachateli musela být zjevná nevole poškozené osoby s jeho jednáním.“*⁵²

⁵² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.9.2011, sp. zn. 7 Tdo 1051/2011

3.2.2.2 *Judikatura týkající se otázky bezbrannosti*

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.8.2011, sp. zn. 3 Tdo 929/2011

„Obžalovaný ve své gynekologické ordinaci při vaginálním vyšetření poškozené, která ležela na gynekologickém křesle, jí dvakrát zasunul svůj penis do pochvy, aniž poškozená takové jednání očekávala a mohla se bránit, a když s tímto vyjádřila nesouhlas, obvinění svého jednání zanechal.“

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.8.2016, sp. zn. 8 Tdo 1015/2016

„Obžalovaný při urologickém vyšetření probíhajícím i na gynekologickém křesle využil bezbrannosti poškozené, která byla na tomto křesle usazena s nohama v držácích, a uvedl jí, že bude muset dezinfikovat pochvu, což provedl tak, že si dal na tampon blíže neurčenou mast, a poté ji zaváděl prsty do pochvy tím způsobem, že prsty opakovaně zasouval dovnitř a vytahoval ven, což trvalo nejméně 10 minut ve snaze u poškozené vyvolat sexuální vzrušení, přičemž po skončení vyšetřenou prsty poškrábal na stydkých pyscích.“

Obhajoba v prvním případě tvrdila, že se v této situaci nejednalo o stav bezbrannosti dle trestního zákoníku, jelikož ta by znamenala naprostou nezpůsobilost oběti klást odpor, avšak v posuzovaném případě oběť nebyla ve stavu bezbrannosti, nenacházela se v bezvědomí či mdlobách, byla tedy ve výborné psychické i fyzické kondici a mohla se aktivně proti jednání obviněného bránit.

Vzhledem k tomu, že žena ke svému gynekologovi chová jistou důvěru, očekává profesionální chování, jelikož se jedná o vyšetření v intimní oblasti. Nejvyšší soud konstatoval, že se poškozená v obou případech nemohla aktivně bránit, jelikož se v inkriminovanou dobu nacházela ve stavu bezbrannosti zapříčiněném tím, že se nacházela ve specifické pozici na gynekologickém křesle.⁵³

3.2.3 **Subjekt**

Trestného činu znásilnění se může dopustit jakákoli trestně odpovědná fyzická osoba, právnické osoby jsou z tohoto jednání vyloučeny speciální zákonem č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob, konkrétně ustanovení §7. Trestní odpovědnost je podmíněna dvěma důležitými faktory a to věkem a přičetností. Osoba pachatele tedy musí splňovat požadavek patnáctého roku věku a musí být přičetná. Pokud se jednání dopustí mladistvý,

⁵³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.8.2011, sp. zn. 3 Tdo 929/2011

přibývá podmínka rozumové a mravní vyspělosti. Nedostatek zmíněných podmínek znamená beztrestnost.

U osoby, která se dostane vlivem návykové látky do stavu nepřičetnosti, a to vlastním přičiněním, se bude trestnost spáchaného činu posuzovat jako *actio libera in causa dolosa* nebo jako trestný čin opilství.

Nejčastěji je tento čin páchán ve formě pachatelství, avšak není vyloučeno, aby byl spáchán dvěma nebo více osobami formou spolupachatelství (např. jeden pachatel oběť znehybní a druhý s obětí souloží).

Jak již bylo řečeno, novinkou současné právní úpravy oproti minulosti je, že pachatelem může být i osoba stejného pohlaví, avšak pouze v případě, že se jedná o jiný pohlavní styk.⁵⁴

3.2.4 Subjektivní stránka

Zavinění má v případě trestného činu znásilnění formu úmyslu, a to jak přímého, tak i nepřímého. Nedbalostní forma zavinění postačí k naplnění skutkové podstaty odst. 2, 3 a 4 ustanovení §185 trestního zákoníku. Smrt lze tímto činem způsobit pouze z nedbalosti, v případě úmyslu by se totiž jednalo o trestný čin vraždy. Z výše uvedeného vyplývá, že pachatel musí chtít a vědět, že páchá trestný čin znásilnění.

V situaci, kdy se pachatel domnívá, že odpor ze strany oběti je předstíraný, ať už z důvodu jeho menší intenzity, či šoku způsobeného násilným chováním ze strany pachatele, jedná se o skutkový omyl negativní, jelikož pachatel nevěděl o okolnostech, které naplňují zákonné znaky tohoto trestního činu a jeho odpovědnost za skutek je tedy vyloučena. Vyloučení trestní odpovědnosti ale neplatí v případě, kdy oběť vyvíjí méně intenzivní odpor vzhledem ke svému opožděnému vývoji osobnosti a pachateli je tento stav známý.⁵⁵

K subjektivní stránce se vyjádřil také Vrchní soud v Praze, který judikoval že: *„Trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1 TrZ (stejně jako pohlavní zneužití podle § 187 odst. 1 TrZ) je úmyslným trestným činem, takže pachatelův úmysl musí pokrývat*

⁵⁴ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 228

⁵⁵ SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 229

všechny jeho zákonné znaky včetně zavinění. Za nepřímý úmysl přitom zákon považuje i pachatelovo srozumění s následkem, tj. i tzv. jeho nepravou lhostejnost, kdy je mu jedno, jestli oběť již dosáhla či nedosáhla patnácti let věku. Naproti tomu u kvalifikované skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 3 písm. a) TrZ postačí, že znalost věku oběti je pokryta pachatelovo nedbalostí.⁵⁶

Pokud se do jednání pachatele promítne zneužití bezbrannosti oběti, v žádném případě jej neomlouvá, že vycházel z přesvědčení, že nebýt bezbrannosti, osoba by k pohlavnímu styku svolila.

Vrchní soud v Praze se vyjádřil také k možnému dobrovolnému upuštění od jednání, a to takto: „*Nejedná se o dobrovolné upuštění, a tedy o zánik trestní odpovědnosti za pokus trestného činu znásilnění, pokud se pachatel pro intenzivní odpor oběti rozhodl své násilí vůči ní již nevystupňovat. V takovém případě nepřichází v úvahu ani tzv. kvalifikovaný pokus tohoto trestného činu.*“⁵⁷

Co se týče pokusu, o dobrovolné upuštění se nejedná také v případě, kdy pachatel od dokonání činu upustil pouze z důvodu, že stav bezbrannosti oběti pominul a oběť odmítla vykonat pohlavní styk s pachatelem. Právě pominutí bezbrannosti oběti je překážkou, pro kterou pachatel nemohl vykonat čin tak, jak si představoval.⁵⁸

3.3 Sexuálně motivované trestné činy na mezinárodní úrovni

Sexuální násilí je problémem společnosti od nepaměti. Jedná se o porušení základních lidských práv, avšak pouze mizivé procento skončí potrestáním pachatele. Orgány mezinárodních organizací se snaží tuto problematiku reflektovat do svých norem a současně pobízet všechny státy k ochraně obětí sexuálních trestných činů. Právě toto poselství nese Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí (Istanbulská úmluva, účinnost 2014). Jak již bylo řečeno, oběťmi znásilnění nejsou pouze ženy, mužské pohlaví se do této kategorie promítá také, avšak v poměrně menším procentu případů. Úmluva se vztahuje hlavně na ženy, protože existují formy násilí, které se mohou týkat pouze

⁵⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 8. 2015, sp. zn. 2 To 46/2015

⁵⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 16. 4. 2015, sp. zn. 2 To 17/2015

⁵⁸ ŠÁMAL, Pavel, ŠÁMALOVÁ, Milada. § 185 [Znásilnění]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. Trestní zákoník (EVK). 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012, s. 1834.

žen, nebo se dotýkají mnohem častěji žen než mužů, avšak je tady jisté uvědomění si možnosti mužských obětí, proto jsou členské státy vyzvány k využití ustanovení tohoto dokumentu u obětí bez ohledu na pohlaví.

Dle statistik každá třetí žena v zemích Evropské unie má osobní zkušenosti se sexuálním násilím. Každý den jsou v Evropě ženy psychicky a fyzicky zneužívány ve svém vlastním domově. V celém světě je násilí na ženách velmi rozsáhlý problém. Jen v Česku je každý rok znásilněná bezmála 7 tisíc žen, avšak potrestaných pachatelů je velmi málo.

Účelem této úmluvy je zajistit nulovou toleranci vůči sexuálnímu násilí a ovlivnit smýšlení i cítění jednotlivce. Obrací se na všechny členy společnosti, obzvláště na osoby mužského pohlaví s výzvou ke změně postojů. Můžeme tento dokument brát jako obnovení volání po větší rovnosti mezi ženami a muži. Úmluva jasně uvádí, že násilí na ženách nelze považovat za soukromou věc, ale právě státy mají zajistit, prostřednictvím své komplexní a integrované politiky, prevenci násilí, ochranu obětí a potrestání pachatelů.

Úmluva požaduje po smluvních státech, aby zajistily trestní i jiný postih nejen trestného činu znásilnění, ale také domácího násilí, nebezpečného pronásledování či sexuálního obtěžování, dokonce definuje skutky, které smluvní státy ve svých právních řádech nemají a v okamžiku přijetí by vznikla povinnost začlenit je do nich. Jedná se o trestný čin vynuceného sňatku, mrzačení ženského genitálu a vynucený potrat nebo vynucená sterilizace.

Dokument Rady Evropy má čtyři základní cíle. Prvním z nich je zajistit prevenci těchto činů. Spočívá to ve změně postojů, tradičních rolí a stereotypů, proškolení oborníků, kteří pracují s oběťmi či zvyšování povědomí o různých formách násilí a její traumatizující povaze. Dále směřuje k zajištění potřeb a bezpečí osob prostřednictvím opatření a prostředků, kterými jednotlivé složky disponují a vytvořit specializované podpůrné služby, které budou obětem a jejich dětem poskytovat lékařskou pomoc a psychologické či právní poradenství. Třetím a pravděpodobně tím nejdůležitějším cílem, je zajistit, aby násilí bylo náležitě trestáno. A na závěr zajistit, aby všechna uvedená opatření byla součástí komplexního a koordinovaného postupu, který všem poškozeným osobám nabídne odpověď na jejich otázky.⁵⁹

⁵⁹ Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí dostupná na: <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>

Istanbulská úmluva není do současné chvíle součástí právního řádu České republiky, řada poslanců k ní projevuje negativní postoje. Právě na toto téma proběhla v listopadu roku 2019 konference pod názvem „Evropské zkušenosti s Istanbulskou úmluvou“, kde účastníci promluvili o symbolické i mezinárodním smyslu úmluvy a jejích praktických dopadech.

Do této chvíle nedošlo k její ratifikaci.

4 Řízení o trestném činu znásilnění, jeho specifika a zvláštnosti

V souvislosti s trestným činem znásilnění je důležité zmínit pojem mravnostní kriminalita. Skutky spadající do této skupiny mají jeden společný rys, a to spjatost s pohlavním pudem. Práce policejních orgánů při objasňování a odhalování těchto skutků je velmi náročná, a to z důvodu již dříve zmíněné vysoké míry latentnosti.⁶⁰

V případě znásilnění se jedná o mravnostní trestnou činnost páchanou mezi dospělými. Na základě okolností vztahujících se ke způsobu spáchání tohoto trestného činu, které ovlivňují vzájemné vztahy a souvislosti, můžeme rozlišovat několik typických situací. První z nich je situace, kdy pachatel oběť zná a pod určitou záminkou s ní naváže kontakt za účelem dosažení pohlavního styku, kdy při vyjádřeném nesouhlasu oběti použije násilí nebo pohrůžku násilím. Jedná se o vytipování předmětu útoku a přípravu celého průběhu dění. Druhým případem je situace, při které oběť při náhodném setkání pachatele něčím zaujme, ať už se jedná o její vzhled nebo oblečení. I v tomto případě pachatel nejdříve naváže kontakt a poté vyžaduje pohlavní styk. U nejednoho případu znásilnění je pachatel při svém jednání posilněn alkoholem, jelikož požití alkoholického nápoje odstraňuje jeho zábrany a zvyšuje sebevědomí. Mezi časté případy patří také znásilnění obětí po využití různé formy její závislosti na pachateli nebo využití lsti pachatele, které spočívá v uvedení oběti do stavu opilosti, kdy se stává bezbrannou a nemůže se žádným způsobem bránit jednání pachatele. Dalším případem může být situace, kdy ke znásilnění dochází bez motivu, pachatel se nijak nepřipravuje, nic neplánuje, ale po požití alkoholu může oběť pachatele svým chování provokovat a vzbudit v něm sexuální žádostivost.⁶¹

Všechny tyto okolnosti hrají svou roli při vyšetřování trestného činu a orgány činné v trestném řízení se jimi musí zabývat, zjišťovat je a dále prověřovat. Rozhodujícím okamžikem u všech případů znásilnění je ten, kdy dojde k jeho oznámení. Oznámení ihned po spáchání trestného činu je pro orgány činné v trestním řízení ideální, jelikož důkazní situace je zde nejpříznivější.

Sexuálně motivované delikty obecně mají negativní dopad na psychiku oběti. Patří k trestným činům s vysokým stupněm společenské nebezpečnosti. Z těchto důvodů by měly

⁶⁰ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 150

⁶¹ Tamtéž, str. 153.

orgány činné v trestním řízení postupovat při objasňování věci co možná nejšetrněji. Praxe bohužel ukazuje, že i dnes je v řadě případů opak pravdou. Opakované výsledky, řada odborných vyšetření různými lékaři, oběť vystavuje znovu prožívání celé situace, neustále ji v paměti obnovuje a fixuje.⁶² Avšak je nutné zdůraznit, že oběti jsou v současné době v mnohem přívětivější situaci oproti minulosti, a to v souvislosti s úpravou jejich práv a snahy orgánů naučit se s těmito osobami pracovat tak, jak je to vyžadováno s ohledem na jejich psychické rozpoložení.

4.1 Dokazování

Základní rozsah dokazování, který je nutné provést u všech druhů trestné činnosti, je upraven v ustanovení §89 odst. 1 trestního řádu. Konkrétní rozsah a druhy důkazních prostředků závisejí na individuálně určené trestné činnosti. V rámci trestného činu znásilnění musí být zjištěny informace týkající se místa, času a způsobu spáchání činu, zjištění stop na místě činu a jejich následné zajištění, příchodová a odchodová cesta pachatele, jeho pomůcky a způsob zakrývání činu a informace vztahující se k oběti.⁶³

„K objasnění případu a zjištění objektivních skutečností využívá policie tzv. sedm kriminalistických otázek. Při každém objasňování hledá odpovědi na otázky kdo, co, kdy kde, čím, jak a proč.“⁶⁴

Mezi základní počáteční vyšetřovací úkony patří výslech oběti a prohlídka jejího těla, ohledání místa činu a pátrání po pachateli. Největší důraz je kladen na vytěžení oběti. V případě znásilnění proti sobě stojí ve většině případů pouze tvrzení oběti a pachatele. Jedná se o jeden z trestných činů, které se odehrávají bez svědků, stejně jako např. domácí násilí, či pohlavní zneužívání. Hrozí zde nebezpečí, že ne všechny informace budou obětí podány objektivně a dá se předpokládat úmyslné zatajení některých skutečností, které mohou změnit postavení oběti v celém případě, a to např. skutečnost provokování pachatele vyzývacím chováním či gesty. Oběť čelí otázkám typu, jakým způsobem přišla do kontaktu s pachatelem, zda jej může identifikovat, jestli jej zná, o čem se s pachatelem před aktem bavila, jak se bránila, atd. V souvislosti s položenými otázkami může nastat také situace, kdy oběť chce, aby byl pachatel usvědčen za každou cenu nebo pohlavní styk byl dobrovolný, avšak je

⁶² CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6, str. 122

⁶³ Tamtéž, str. 115

⁶⁴ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 159

z nějakého důvodu vydáván za násilný. Úkolem policejního orgánu je získat všechny informace, ze kterých bude následně vyvozen relevantní závěr o celé události.⁶⁵ Obdobný rozsah základních otázek je pokládán podezřelému či obviněnému, aby byl zjištěn způsob spáchání činu, motiv, či vztah k oběti.⁶⁶

4.2 Vyšetření znásilněné ženy gynekologem

Znásilnění, jako projev poruchy sociálního a sexuálního chování, spadají do právní, psychologické, ale také medicínské oblasti. Právě gynekolog se s oběťmi znásilnění ženského pohlaví setkává častěji než jiní lékaři. Oběť je na základě spáchaného bezpráví vystavena psychickému a často také fyzickému utrpení, je tedy potřeba při jednání s ní navodit pocit důvěry a bezpečí. Samotné vyšetření pro ni může být dalším traumatizujícím zážitkem, proto je nutné zajistit jeho intimitu, poskytnout vyčerpávající poučení a informace o výsledku vyšetření a možných důsledcích pro její zdravotní stav.⁶⁷

Vzhledem k tomu, že znásilněná žena bývá po znásilnění mnohdy tak paralyzována, že na gynekologické vyšetření odborníkem ani nepomyslí, bývá toto vyšetření prováděno nejčastěji na žádost orgánů činných v trestním řízení a vyplývající závěry jsou součástí dokazování.⁶⁸ Tento úkon se opírá o ustanovení §114 trestního řádu, prohlídce se tedy podrobuje osoba v případě, kdy je nezbytné zjistit, zda jsou na jejím těle stopy nebo následky trestného činu. Účelem prohlídky je zjištění buď rozsahu stop vzniklých na těle v souvislosti se spáchaným znásilněním, nebo znaky sloužící k identifikaci.⁶⁹

Odložení gynekologického vyšetření má za následek snížení pravděpodobnosti zachycení stop nebo jejich posouzení lékařem. Ideální situace je v případě, kdy znásilněná žena ihned po činu vyhledá lékaře a nijak neupravuje předmět zkoumání, tzn. nepřevléká se, nekoupe, apod. Lékař na počátku prohlídky nejprve stanoví anamnézu, tedy na základě obětí poskytnutých informací o celé události a odpovědí na možné dotazy lékaře sepíše záznam, který později může posloužit orgánům činným v trestním řízení stejně tak, jako výsledek

⁶⁵ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 161

⁶⁶ CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6, str. 116

⁶⁷ Taktéž KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva.*, str. 182

⁶⁸ Tamtéž, str. 183

⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel. § 114 [Prohlídka těla a jiné podobné úkony]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAIN, Petr. *Trestní řád I, II, III. 7. vydání*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 1632

vyšetření. K zásadním informacím patří především zjištění, jak došlo ke kontaktu s pachatele, zda bylo vyvíjeno ze strany pachatele násilí a jakým způsobem, jakým způsobem se oběť bránila pachatelovu jednání, zda došlo k pohlavnímu styku a v jakém rozsahu či zda se nejedná o dodatečné oznámení staršího data.

„Podrobná anamnéza ozřejmí možné nesrovnalosti ve výpovědi, může však také upozornit na účelovou simulaci znásilnění či jiného sexuálně motivovaného trestného činu.“ Je nutné si uvědomit, že v případě, kdy oběť při svém líčení neklade všechny události správně chronologicky, nemusí to nutně znamenat smyšlené vyprávění, jelikož je více než pravděpodobné, že v daném okamžiku prochází velmi psychicky vypjatým stavem a snaží se vyličít co nejvíce rozhodujících informací bez většího zamyšlení se nad nimi. V průběhu vytváření anamnézy je nutné sledovat celkový stav pacienty a vše zapsat do lékařské zprávy. S ohledem speciality této situace by měl lékař provádět odebrání anamnézy bez přítomnosti jiných osob.⁷⁰

Následuje stěžejní část úkonu, a to samotné vyšetření, skládající se z prohlídky oděvu a stop, celkové prohlídky těla, prohlídky genitálu, odběrů biologického materiálu a odběrů pro účely toxikologické analýzy. *„Lékařským vyšetřením s následnými laboratorními odběry lze doložit základní stopy a skutečnosti pro trestní stíhání pachatele sexuální agrese. Je třeba pátrat po třech základních skupinách změn, které jsou pro závěry nezbytné: známky po souloži, známky fyzického násilí, resp. sebeobrany, známky stavů vedoucích k bezbrannosti člověka (alkohol, účinek sedativ či drog, ale i fyzický handicap).“*⁷¹

Gynekolog, jako odborník ve svém oboru, věnuje zvláštní pozornost prohlídce genitálu. V případě znečištění zevních rodidel ženy, zajišťuje pomocí zvláštních pomůcek nečistoty pro podrobnější expertízu. Dále se zaměřuje na stopy semene, či krve. Při své činnosti gynekologové využívají zvláštní techniky pro odhalení i drobných traumat v oblasti intimních partií. Toto zkoumání je podstatně složitější u žen, které již v minulosti měly pohlavní styk, avšak závažnost a lokalizace poranění způsobených vykonáním nedobrovolného pohlavního styku je znatelně jiná než u žen, které s pohlavním stykem souhlasily.⁷²

⁷⁰ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 184

⁷¹ Tamtéž, str. 185

⁷² Tamtéž, str. 187-188

Dalším důležitým krokem je odběr biologického materiálu, z čehož lze zjistit např. přítomnost spermií v pochvě oběti, či v oblasti intimních partií. Pohyblivé spermie je možné prokázat do 3-5 hodin od spáchání činu, nepohyblivé do 10-14 hodin. Zásadní je zajištění stop, ze kterých je možno zjistit DNA, jelikož právě tyto vzorky mohou mít klíčový význam pro průběh dalšího vyšetřování a identifikaci pachatele. Pro tuto činnost existují postupy, které musejí být striktně dodržovány, jelikož by při jakémkoli pochybení mohlo dojít k nenávratnému poškození či ztrátě zásadního důkazu.⁷³

Hlavním úkolem každého gynekologa je vyhotovit důkladný a detailní popis a následně všechny skutečnosti zjištěné při vyšetření znásilněné osoby předepsaným způsobem zadokumentovat. Lékaři nepřísluší posuzovat vztah mezi poruchou zdraví a dalšími okolnostmi, nýbrž je povinen odpovědět na všechny dotazy iniciujícího orgánu.⁷⁴

4.3 Úloha soudního lékaře v případě trestného činu znásilnění

Jak již bylo řečeno, vyšetřování obětí znásilnění přešlo ze soudních lékařů na ambulantní gynekology, avšak v případech, kdy jsou výsledky vyšetření ošetřujícího gynekologa sporné, zapojuje se do věci soudní lékař. V případě, že během trestného činu znásilnění dojde k nejhorsímu možnému následku, tedy ke smrti oběti, je soudní lékař přizván okamžitě.

4.3.1 Prohlídka a vyšetření oběti znásilnění lékařem

Závěry soudního lékaře mohou mít v trestním řízení stěžejní důkazní hodnotu, dokonce mohou být použity při pozdějším vypracování znaleckého posudku soudním znalcem, je tedy žádoucí, aby vyšetření proběhlo podle předepsaných postupů a nebylo nijak zanedbáno, jelikož i drobnost může mít ve věci obrovský význam.

Primárně je vždy důležité zjistit, jakým způsobem k poranění došlo, o jaký pohlavní styk se jednalo a zda došlo k jeho dokonání. Klíčovou úlohu z pohledu forenzního hodnocení hraje mechanismus útoku, o čemž vypovídají poranění na těle oběti. V případě, že dojde při výkonu základních vyšetřovacích úkonů k pochybnostem vztahujícím se k napadení oběti či skutku jaké takového, je nutné požádat o prohlídku těla soudního lékaře. Oběť tedy k soudnímu lékaři přichází s nálezem od lékaře z jiného medicínského oboru. V této situaci

⁷³ Tamtéž, str. 191

⁷⁴ Tamtéž, str. 198

dochází k opětovnému vyšetření těla a oděvu oběti s výjimkou prohlídky genitálu, tady je respektován dřívější nález gynekologa.⁷⁵

Při prohlídce oděvu je dbáno na hledání poškození vzniklých násilným jednáním, tedy natržení látky, roztržení spodního prádla, či jeho znečištění. Násilnou manipulací s oděvem oběti mohou na těle zůstat stopy po odření, zarudnutí, atd. Je doporučeno prohlížet oděv kus po kusu tak, jak jej oběť svléká a následně některé kusy, jako např. spodní prádlo, zajistit pro další expertní zkoumání. V případě kalhot je důvodné očekávat přítomnost skvrn od spermatu, čemuž je také věnována zvýšená pozornost.

Co se týče anamnézy, soudní lékař oběti pokládá pouze doplňující otázky týkající se mechanismu vzniku jednotlivých poranění, a to zvláště šetrným způsobem. V rámci rozhovoru s obětí dochází k verifikaci již získaných informací.

Prohlídka těla oběti je zaměřena na nalezení známek svědčících o spáchaném násilí. O takovémto jednání vypovídají podlitiny a tržné rány v oblasti obličeje a krku. Obecně na těle oběti jsou nalézány škrábance, oděrky a krevní podlitina v okolí úst a krku, na rukou, zápěstí, prsou a na vnitřních stranách stehen vznikají při snaze pachatele roztáhnout nohy oběti. V některých případech může být obrana oběti při skutku tak intenzivní, že dojde ke zlomení nehtů a za nehty je možné najít biologický materiál pachatele.⁷⁶

Za podmínky, že se na těle oběti objevují znaky násilí, musejí být řádně popsány z hlediska tvaru, rozměrů, zbarvení, stáří a nesmějí chybět údaje o jejich přesné lokalizaci. *„Všechny tyto údaje mají význam pro posouzení, zda poranění vzniklo způsobem uváděným poškozenou nebo jiným odlišným mechanismem.“*⁷⁷

U znásilnění vykonaných po využití bezbrannosti oběti či překonání odporu oběti pouze na základě hrozby, nejsou přítomny známky násilí. Posouzení takovéto situace bude opřeno o doprovodné skutečnosti a okolnosti týkající se způsobu soulože nebo druhu hrozby.

Oběť znásilnění je z forenzního hlediska jeden z mála zdrojů stop a důkazů, které bude možné využít v trestním řízení. Lékaři v rámci své činnosti provádějí úkony, které jsou neopakovatelné a jejich poškození či špatné provedení může mít pro celý případ fatální následky, je nezbytné vše vykonat pečlivě a dle stanovených pravidel a postupů. Na pozoru se

⁷⁵ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 226

⁷⁶Tamtéž, str. 229

⁷⁷Tamtéž, str. 232

musí mít každý lékař při nakládáním s biologickým materiálem. Právě s biologickým materiálem soudní lékaři manipulují nejčastěji při zkoumání nejrůznějších stěrů, odběrů a jiných způsobů zajištění.⁷⁸

Všechny získané informace a údaje o osobě oběti je nutné podobně zapsat do zdravotnické dokumentace, která by měla být věcná a správná. Při tomto odborném zkoumání není na místě zaznamenávat nepodložené spekulace a úvahy.⁷⁹

4.3.2 Prohlídka a vyšetření podezřelé osoby lékařem

Prohlídce těla dle ustanovení §114 trestního řádu je povinen podrobit se každý, tedy jak oběť, tak i podezřelý či obviněný. V případě, že se jedná o prohlídku těla osoby, proti které se trestní řízení vede, lékař postupuje podle toho, o jaký trestný čin se jedná. Stejně jako u oběti trestného činu, i u podezřelé osoby platí, že je nutné vyšetření provést co nejdříve po skutku, aby bylo možné zajistit všechny relevantní důkazy, aniž by byly jakkoli poškozeny nebo zničeny.

Postup při prohlídce není odlišný od prohlídky oběti, tedy začíná se prohlídkou oděvu podezřelého, ze kterého je možné zjistit stopy zápasu či zajistit nejrůznější biologické stopy. Nejdůležitějším nálezem jsou stopy krve, jelikož se mnohdy může jednat o velice zásadní důkaz.

Po přikročení k samotné prohlídce těla se lékaři zaměřují na pátrání po známkách zápasu. Podezřelý se ve většině případů snaží racionálně všechna zranění vysvětlit pomocí jiných mechanismů, avšak je zásadní posoudit, zda udávaná doba vzniku zranění odpovídá jejich vzhledu. Není výjimkou opakování prohlídky, naopak se jedná o vhodný úkon, jelikož některá zranění nemusí být krátce po skutku viditelná.⁸⁰

„Dále je třeba prověřit změny na těle, které by odpovídaly udávané poloze, ve které měla být oběť znásilněna. Jde o odřenininy na kolenou pachatele, stejně jako znečištění šatstva v patřičných lokalitách.“⁸¹

Mezi další usvědčující důkazy patří také nález za nehty pachatele, kde může být k nalezení krev oběti, její vlasy či vlákna z textilií oblečení, které měla v době činu na sobě.

⁷⁸ Tamtéž, str. 232

⁷⁹ Tamtéž, str. 236

⁸⁰ Tamtéž, str. 237

⁸¹ Tamtéž, str. 238

Neméně důležité jsou známky uskutečněného pohlavního styku, tedy např. poševní sekret oběti.

I v tomto případě je na místě při jakýchkoli nejasnostech pokládat podezřelému dotazy, které pomáhají zpětně vykreslit mechanismus útoku pomocí poskytnutých detailů o činu a zdržet se polemik a úvah, které nejsou podloženy žádnými relevantními důkazy.

4.4 Ohledání místa činu

Ať už k samotnému znásilnění dojde jakkoli, nejdůležitějším zdrojem informací pro vyšetřování takovéto kriminální události, je místo činu, a právě proto je jeho ohledání neodkladným úkonem zaměřeným na zjištění, zkoumání a hodnocení situace. Na základě tohoto zjištění je možné zjistit mnoho zásadních informací vztahujících se k osobě pachatele. Nejčastějšími místy činu jsou odlehlá prostranství, avšak mohou to být také atypická místa, jako např. sklepní prostory, osobní vozidlo či chodba domu. Musíme také brát v úvahu, že místa činu mohou být dvě, tedy to, kde došlo k vytipování oběti, které je z hlediska vyšetřování případu stejně důležité jako místo, kde došlo k sexuálnímu útoku.

Na tomto místě může být k nalezení několik druhů kriminalistických stop. Jedná se o stopy biologické, pachové a věcné. Jejich zajištění může orgánům činným v trestním řízení výrazně usnadnit vyšetřování, mají tedy velmi významnou důkazní hodnotu.

Policejní orgány při výkonu tohoto úkonu věnují pozornost tzv. negativním okolnostem, což jsou změny na ohledávaném objektu, které jsou v rozporu s již získanými informacemi. Znamená to, že na místě nejsou takové znaky, které se v dané situaci předpokládají, nebo naopak jsou zde přítomné změny, které jsou nelogické, cizí a rozporné. Zkoumání těchto okolností pomáhá odhalit nepravdivá a smyšlená odhalení.⁸²

4.5 Specifické důkazní prostředky

4.5.1 Konfrontace

„Konfrontace je specifickou formou výslechu osob. Znamená opětovný současný výslech osob postavených tváří v tvář, které již byly vyslechnuty a jejichž výpovědi

⁸² Tamtéž, str.157

v závažných okolnostech nesouhlasí, přičemž výsledkem osob postavených tváří v tvář se mají odstranit rozpory v tom, co uvedly o stejných závažných okolnostech konfrontované osoby.“⁸³

Stejně jako u následujících důkazních prostředků se jedná o úkon spíše kriminalistické povahy, byl vyčerpávajícím způsobem upraven až novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. 1. 2002 v ustanovení §104a. Pro nás je v souvislosti s konfrontací zásadní novela trestního řádu provedená zákonem č. 45/2013Sb., o obětech trestných činů, jelikož nejenže zvýšila věkovou hranici osob, u nichž je omezeno její provedení, ale také vyloučila konfrontaci osoby mladší 18 let s obviněným u trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. „*Uvedené omezení se pak uplatní, jen když má být konfrontace provedena v trestním řízení vedeném pro některý z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, jejichž skutkové podstaty jsou obsaženy v ustanoveních hlavy III. zvláštní části trestního zákoníku.*“⁸⁴

Můžeme se domnívat, že toto omezení podmíněno věkovou hranicí oběti, má za účel více nenarušovat mravní a rozumový vývoj mladistvé osoby při vyšetřování trestného činu znásilnění. Otázka zní, co ostatní traumatizované osoby, jejichž život byl narušen zasažením do osobní integrity. Právě hrozící konfrontace s agresorem je jedním z mnoha důvodů, proč se oběť obává nahlášení způsobeného bezpráví.⁸⁵

Konfrontace může být provedena jak z vlastní iniciativy vyslychajícího orgánu, tak na základě návrhu obviněného, svědka či poškozeného. Je důležité vždy pečlivě zvážit vhodnost vyhovění návrhu pro její provedení. Zajisté není vhodné provedení tam, kde se jedná o zvlášť zranitelnou oběť ve smyslu ustanovení §2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů, u níž by mohlo dojít k ještě větší traumatizaci.⁸⁶ Bohužel posouzení vhodnosti v některých případech závisí na uvážení osob, jež se s traumatem oběti způsobeným znásilněním ve své praxi dosud nesetkaly, nemají s nimi zkušenosti, celá situace může být značně zlehčena a oběť je zbytečně vystavována dalším stresovým situacím.

⁸³ PÚRY, František. § 104a [Konfrontace]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAJN, Petr. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 1526

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ CIPROVÁ, Kristýna. *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění: sborník textů*. Praha: Gender Studies, 2010. ISBN 978-80-86520-31-5, str. 55

⁸⁶ Taktéž PÚRY, František. § 104a [Konfrontace]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAJN, Petr.

Na základě předchozích tvrzení je nutno konstatovat, že se jedná o naprosto nevhodný důkazní prostředek v rámci řízení o trestném činu znásilnění.

4.5.2 Rekognice

I v případě rekognice se jedná o významný procesní úkon upravený v ustanovení §104b trestního řádu. Jedná se o prostředek využívaný zcela výjimečně, avšak v procesu objasňování trestného činu znásilnění má své místo, a to např. při znásilnění neznámou osobou či skupinou pachatelů. V některých případech může být právě tento důkazní prostředek stěžejní pro usvědčení pachatele. Smyslem rekognice je, aby oběť znásilnění znovu poznala osobu pachatele, ať už podle hlasu, fotografie či na základě fyzického předvedení. Vždy je nutné brát v úvahu, že jde v podstatě o opětovné setkání oběti s pachatelem, může dojít k prohloubení jejího traumatu, jelikož vizuální kontakt s ním pravděpodobně obnoví a zintenzivní vzpomínky na znásilnění.⁸⁷

Provádění ztotožnění pachatele prostřednictvím předložení fotografií osob má nižší důkazní hodnotu než identifikace přes polopropustné zrcadlo.

4.5.3 Prověrka výpovědi na místě

Prověrkou na místě se míní situace, kdy vyslechnutá osoba ukazuje místa a objekty, které jakkoli souvisí s vyšetřovanou událostí, popisuje vše, co je potřebné k objasnění skutku a to vše orgán činný v trestním řízení pozoruje, zaznamenává a porovnává se skutečností z výpovědi. Tento postup je upraven v ustanovení §104e trestního řádu.⁸⁸

Tento důkazní prostředek může významně přispět k objasnění věci, i přesto, že je v praxi využíván výjimečně. Nejvíce přínosným se jeví v situaci, kde pracujeme s podezřením fingovaného znásilnění, avšak úspěšnost využití závisí na řádně provedeném ohledání místa činu a výsleších všech důležitých osob.⁸⁹

4.5.4 Znalecké zkoumání

Každý případ znásilnění si žádá posouzení a zkoumání rozhodných skutečností osobami z oboru zdravotnictví, jelikož závěry těchto odborníků mají velmi významnou důkazní hodnotu v celém procesu. Jak již bylo řečeno, znalecká zkoumání jsou vyžadována

⁸⁷ CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6, str. 120

⁸⁸ PÚRY, František. § 104e [Prověrka na místě]. In: ŠÁMAL, Pavel, GRIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAIN, Petr. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 1562

⁸⁹ Taktéž CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*.

zejména osobami z oblasti zdravotnictví, tedy zkoumání psychologická, psychiatrická a sexuologická.

Znaleckou činnost vykonávají odborníci pro objasnění skutkových okolností na základě vlastních zkušeností z příslušného oboru. Do trestního řízení jsou znalci přibráni na základě opatření, proti kterému je přípustná stížnost, čímž je zajištěno právo obviněného uplatnit námitky nejen proti osobě znalce, ale také vůči jeho odbornému zaměření. Úkolem znalce je na základě poskytnutého spisového materiálu vypracovat znalecký posudek, který přináší odpovědi na předem položené otázky. Znalec při výkonu své činnosti není kompetentní k hodnocení jednotlivých důkazů a při své činnosti se nezabývá právními otázkami. Znalecké posudky o zdravotním stavu oběti jsou vypracovávány na základě její zdravotnické dokumentaci.⁹⁰

V první části znaleckého posudku jsou uvedené všechny získané poznatky pro samotné vypracování posudku. Nejčastěji jsou tyto skutečnosti zjištěny ze spisového materiálu, avšak v případě ve spise založených lékařských zpráv je nutné, aby se znalec seznámil s celou lékařskou dokumentací. Údaje v nálezů musí být úplné a pravdivé, jelikož právě toto je předpoklad pro vypracování správného posudku. Úkolem posudku je na základě zjištěných skutečností odborně a srozumitelně odpovědět na všechny položené otázky. Lze potvrdit nebo vyvrátit pouze to, co lze podložit konkrétními důkazy. V závěru znaleckého posudku najdeme znaleckou doložku, která uvádí základní informace o znalci.⁹¹

„Pokud se orgán činný v trestním řízení rozhodne přibrat k vyšetření osobnosti oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti podle hlavy III. zvláštní části trestního zákoníku jen jednoho znalce psychologa, musí mít tento znalec specializaci též v oblasti sexuologie.“⁹²

„V případech trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, kdy jako jedině přímé důkazy stojí proti sobě diametrálně odlišné výpovědi obviněného a poškozeného svědka, nelze závěr o vině obviněného bez důvodných pochybností zpravidla učinit jen se zřetelem na znalecké posudky z odvětví psychiatrie a psychologie hodnotící osobu poškozeného a kvalitu jeho svědecké výpovědi. Zejména v situaci, kdy je důvodné podezření, že pachatel trpí (resp. trpěl) duševní poruchou, je třeba opatřit znalecké posudky i o osobě

⁹⁰ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 251

⁹¹Tamtéž, str. 252

⁹² Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 9. 2011, sp. zn. 2 To 50/2011

*pachatele, jeho rozpoznávacích a ovládacích schopnostech v době činu a kvalitě jeho výpovědi.*⁹³

4.6 Postup při vyšetřování oběti

Policejní orgány stejně jako lékaři čas od času přicházejí do kontaktu s osobami, které byly předmětem trestného činu znásilnění, bohužel možná častěji než by bylo zdrávo. Je nutností, aby tyto orgány věděly, jak s těmito osobami jednat ve chvílích, které jsou nepochybně velmi psychicky náročné.

Policie je povinna v rámci postupu před zahájením trestního stíhání provést řadu úkonů a opatření, a to v první řadě prověřit oznámené skutečnosti, prohlédnout a ohledat místo činu, zajistit veškeré stopy a neméně významné jsou úkony sloužící k prověření skutečností svědčících, že došlo ke spáchání trestného činu. Úkony, které jsou vykonávány za součinnosti obětí, ať už se jedná o samotné vyslechnutí oběti či lékařskou prohlídku, jsou pro tuto osobu nesmírně problematické. Oběti mohou tvrdit, že se s tímto problémem smířily, mohou působit jakkoli vyrovnaně a sebevědomě, avšak ve většině případů je to pouhý klam. Pracovníci policie mohou svým jednáním významně přispět k psychickému uzdravování se oběti a to tím, že budou plně respektovat její lidskou důstojnost a poskytovat informace o místech psychologické podpory a pomoci.

Respekt k lidské důstojnosti je nutno projevit např. při výslechu, a to korektním přístupem. Vyslýchající nemá právo jakkoli oběť kritizovat, ani jí připisovat podíl na události, která nenávratně změnila její život. Samozřejmě, že je možné, že oběť byla neadekvátně oblečena, také mohla pachatele upoutat svými gesty, avšak to není důvod k tomu, aby bylo zasaženo do její integrity a utrpěla újmu, o které se jiným lidem nezdá ani v těch nejhorších snech.

Policisté jsou při své činnosti prvním orgánem, který nakládá s klíčovými informacemi vztahujícími se k nahlášenému znásilnění, jsou tedy schopni vyvodit závěr, zda oběť bude potřebovat odbornou pomoc. Včasné poskytnutí informací o možnosti využít odborné pomoci může oběti zachránit život.⁹⁵

⁹³ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 8. 2015, sp. zn. 2 To 46/2015

⁹⁴ CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6, str. 121

⁹⁵ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 71

5 Komparace úpravy trestného činu znásilnění české a britské trestněprávní úpravy

Jak již bylo řečeno, sexuální kriminalita je problémem společnosti bez ohledu na místo, kde se nacházíme. Moderní právní pořádek každé země by měl poskytovat všem obětem tohoto jednání ochranu osobnosti, důstojnosti a v neposlední řadě zabezpečit jejich právo na svobodné rozhodování o vlastním sexuálním životě. V současnosti je možné tvrdit, že jakýkoli sexuální delikt je překročením intimních hranic oběti a je nutné takto závažné trestné činy adekvátně sankcionovat.

V předchozích kapitolách jsme si detailně rozebrali českou právní úpravu. Český právní řád patří do kontinentální kultury, proto může být velmi zajímavé tuto problematiku zkoumat v zemi, která je postavena na jiných hodnotách a pravidlech a její postupy při úpravě jednotlivých otázek se liší od těch našich. Tato kapitola bude zaměřená na právní úpravu znásilnění v britském common law.

5.1 Trestný čin znásilnění dle britské právní úpravy

Právní řád Velké Británie soustřeďuje úpravu sexuálních trestných činů v zákoně zvaném Sexual Offences Act z roku 2003. Zákonodárce shledal nutnost provést významnou rekodifikaci předchozího zákona o sexuálních trestných činech, jelikož tato právní úprava nesplňovala požadavky moderní doby a byla v mnoha směrech nedostatečná. Nový zákon upravující tuto problematiku je velmi rozsáhlý, což je způsobeno detailním popsáním jednotlivých skutkových podstat trestných činů. Trestné činy, které v českém právním řádu jsme schopni subsumovat pod jedno ustanovení zákona, jsou rozepsány samostatně.

Z důvodové zprávy tohoto zákona jasně vyplývá, že se v případě trestného činu znásilnění jedná o jeden z nejzávažnějších a nejodpudivějších trestných činů, jelikož v oběti i společnosti jako celku vzbuzuje strach. Britský právní systém se v této úpravě soustředí na maximální ochranu rozšířením možných způsobů spáchání tohoto činu a stanovením nejprísnejší možné sankce, a to trestu odnětí svobody na doživotí.

Trestný čin znásilnění je upraven na samotném začátku zmíněného zákona ve znění:

„Osoba A se dopustí znásilnění pokud:

- a) úmyslně svým penisem vnikne do vagíny, anusu nebo úst osoby B;*
- b) osoba B s takovou penetrací nesouhlasí;*

- c) *osoba A nemá žádný přesvědčivý důvod domnívat se, že osoba B s penetrací souhlasí.*⁹⁶

Z uvedeného vyplývá, že stejně jako česká právní úprava, i britská úprava kromě klasické soulože zahrnuje do jednání naplňujícího znaky skutkové podstaty trestného činu znásilnění také anální a orální styk. Skutková podstata trestného činu znásilnění dle britské právní úpravy je koncipována způsobem, který vyžaduje, aby do pochvy, análního či ústního otvoru vnikl penis. Právě z tohoto důvodu jde o trestný čin, kterého se může dopustit svým jednáním pouze osoba mužského pohlaví, jelikož je vyžadována tzv. penilní penetrace. Ze zákonné definice je také zcela jasné, že obětí vynuceného sexuálního styku formou soulože může být pouze žena. Ostatní způsoby vynucení pohlavního uspokojení mohou směřovat na osoby mužského pohlaví.

Britský zákonodárce rovněž v zákoně z roku 2003 reflektoval politiku „no means no“, tedy v případě trestného činu znásilnění se musí v každém případě jednat o vynucený styk, k čemuž se vztahují jednotlivé okolnosti upravené v ustanovení §75 odst. 2 zákona Sexual Offences Act. Po naplnění okolností uvedených v tomto ustanovení se trestného činu znásilnění dopustí:

- a) *„jakákoli osoba v době příslušného aktu nebo bezprostředně před jeho zahájením použila násilí proti oběti a přiměla ji k obavám, že proti ní bude použito násilí*
- b) *jakákoli osoba v době příslušného aktu nebo bezprostředně před jeho zahájením způsobila, že se oběť obávala, že násilí bude namířeno nebo že by bylo použito proti jiné osobě*
- c) *oběť byla v době příslušného aktu nezákonně zadržena*
- d) *oběť v době příslušného činu spala nebo byla ve stavu bezvědomí*
- e) *z důvodu fyzického postižení oběti nebyla v době příslušného aktu schopná pachateli sdělit, zda s aktem souhlasí nebo nesouhlasí*
- f) *každá osoba, která podala nebo nechala oběť požit bez jejího souhlasu látku, které vzhledem ke svému složení byla schopna způsobit nebo umožnit pachateli ohromení nebo přemožení oběti.*⁹⁷

Je nutné uvést, že pachatel si při svém jednání musí být těchto okolností vědom nebo musí vlastním jednáním sehrát roli v jejich vzniku. Pokud se posléze ukáže, že pachatel měl

⁹⁶ ustanovení §1 zákona Sexual Offences Act z roku 2003

⁹⁷ ustanovení §75 odst. 2 zákona Sexual Offences Act z roku 2003

důvod domnívat se, že oběť s jeho počínáním souhlasila, je možné takovéto jednání řadit mezi skutkové omyly.

Co se týče vyjádření souhlasu či jeho absence, nemusí jít vždy o výslovný projev vůle, avšak obě strany by měly projevu vůle rozumět. Do přijetí zákona Sexual Offences Act z roku 2003 byl souhlas specifikován pouze v obecné rovině, až v okamžiku uvedení kodexu do praxe byla vytvořena jeho legální definice. Souhlasem se ve spojitosti s trestným činem znásilnění rozumí možnost dobrovolného projevení vůle a svobodného rozhodnutí. V případě, že pachatel spáchal skutek, který je mu kladen za vinu a existovala některé z uvedených okolností, pachatel si jich byl vědom, má se za to, že oběť s jednáním pachatele nesouhlasila a jednalo se o vynucený pohlavní styk.

V souvislosti se sexuálními trestnými činy byla do britského zákona včleněna jasná a jednoznačná definice souhlasu, aby bylo zabráněno nedovolenému jednání v případě, že oběť bude uvedena v omyl z hlediska povahy sexuální aktivity nebo v případech, kdy dojde k omylu v osobě pachatele. I toto jednání je dle této povahy považováno za nedobrovolné. Závažným jednáním je také to, kdy pachatel koná se zřejmým vědomím nesouhlasu oběti, je k němu lhostejný a dbá pouze na dosažení vlastního uspokojení.

Jak jsme si již uvedli na předchozích stranách, násilná sexuální aktivita může na oběti zanechat dlouhodobé psychické následky, proto tato právní úprava obsahuje samostatný oddíl trestných činů v sexuální oblasti, ke kterým došlo bez souhlasu jedné z osob, tzv. „non-consensual offences“. Právě toto právní vymezení poskytuje vyšší právní ochranu osobám před nežádoucím konáním s ohledem na možné dlouhodobé následky pramenící z napadení. Za skutky spadající do této kategorie čeká pachatele ten nejpřísnější trest, a to trest odnětí svobody na doživotí.

Česká právní úprava obsahuje základní skutkovou podstatu trestného činu v odst. 1 ustanovení §185 trestního zákona, kdy v tomto případě jde o donucení k samotnému pohlavnímu styku. Následující odstavce obsahují kvalifikované skutkové podstaty. Jednání uvedené v těchto bodech podmiňují použití vyšší trestní sazby pro pachatele. Patří sem i jednání, kterého se pachatel dopustil na dítěti. Britský zákon upravuje znásilnění osoby mladší třinácti let ve vlastním ustanovení, jelikož děti, tedy osob mladších 18 let je potřeba chránit, což je prioritou britské vlády. Definice znásilnění na osobě mladší třinácti let podle britského common law je totožná se skutkovou podstatou klasického znásilnění, tedy vynucení

pohlavního styku. Pachatelem tohoto jednání může být pouze osoba mužského pohlaví, avšak obětí jak žena, tak i muž.

Velkým rozdílem obou úprav je, že zákon Sexual Offences Act z roku 2003 pod skutkovou podstatu trestného činu znásilnění nesubsumuje konání ženy, která by násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy či využitím bezbrannosti muže, vynutila pohlavní styk. Toto jednání je zahrnuto pod zvláštní skutkovou podstatu, a to trestný čin sexuálního násilí.

Jelikož se skutková podstata trestného činu znásilnění dle britské právní úpravy vztahuje pouze na penilní penetraci, bylo nutné vymezit i jiné způsoby, kterými je pohlavní styk vynucován. Z tohoto důvodu došlo k rozšíření katalogu skutkových podstat o další osobitý druh znásilnění, tzv. assault by penetration. Objektivní stránka tohoto trestného činu předpokládá násilné vniknutí do pochvy, análního nebo ústního otvoru, avšak s tím rozdílem, že k naplnění stačí násilná penetrace jinou částí těla, např. jazykem či prstem, nebo předmětem. U zmíněného trestného činu je vyžadováno úmyslné zavinění. Z uvedeného vyplývá, že pachatelem může být jak muž, tak i žena.

5.2 Trestný čin sexuálního násilí

Český trestní zákoník pod trestný čin znásilnění řadí, jak samotnou soulož či jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, do čehož můžeme zahrnout samotné osahávání. Britská právní úprava pod skutkovou podstatu trestného činu sexuálního násilí zahrnuje i jiné sexuální praktiky, za účelem uspokojení sexuálního pudu pachatele, ke kterým dochází bez souhlasu oběti.

„Zločinu sexuálního násilí se dopustí ten,

- a) *kdo se úmyslně za účelem sexuálního uspokojení dotýká jiné osoby, tedy oběti, jde o dotyky sexuálního rázu a tato osoba k tomuto jednání nedala souhlas, a ani zde neexistuje předpoklad toho, že by jej mohla dát.*⁹⁸

K tomuto ustanovení se vztahuje také ustanovení §79 odst. 8 zákona Sexual Offences Act z roku 2003, které je bráno jako výkladové k pojmu dotýkat se (tzv. touching).

„Dotýkání se zahrnuje dotyk

- a) *jakoukoli částí těla,*

⁹⁸ ustanovení §3 odst. 1 zákona Sexual Offences Act z roku 2003

- b) *s čímkoli jiným,*
- c) *skrže cokoli*
*a zejména dotyky dosahující penetrace.*⁹⁹

Tento pojem tedy zahrnuje dotýkání se jakoukoli částí těla, předmětem, ale i dotyk přes cokoli, s cílem vniknutí do pochvy, análního nebo ústního otvoru oběti. Je zde zahrnuto široké spektrum jednání, např. manipulace s pohlavními orgány oběti, dotýkání se intimních partií oběti přes šaty za účelem uspokojení vlastního sexuálního pudu. Horní hranice trestu odnětí svobody za trestný čin sexuálního násilí činí deset let.

5.3 Trestný čin donucení k sexuální aktivitě bez souhlasu

Další skutkovou podstatou, kterou můžeme podřadit pod legální definici znásilnění podle české právní úpravy je trestný čin donucení k sexuální aktivitě bez souhlasu podle §4 zákona Sexual Offences Act z roku 2003. Toto ustanovení obsahuje hned několik možných způsobů jednání, kterými se pachatel dopouští trestného činu.

Trestný čin donucení k sexuální aktivitě bez souhlasu

- 1) *„Pachatel se dopustí trestného činu pokud:*
 - a) *úmyslně přiměje oběť k účasti na své činnosti,*
 - b) *činnost je sexuálního rázu,*
 - c) *oběť nesouhlasí s prováděním této činnosti,*
 - d) *pachatel není důvodně přesvědčen, že oběť souhlasí.*
- 2) *S přihlédnutím ke všem okolnostem, včetně kroků pachatele k ověření, zda oběť s jeho jednáním souhlasím, můžeme posoudit, zda je přesvědčení pachatele přiměřené situaci.*
- 3) *Na tento trestný čin se použijí ustanovení §§ 75 a 76 upravující okolnosti pro naplnění znaků trestného činu.*
- 4) *Osoba je vinna pro spáchání trestného činu podle tohoto ustanovení v případě, že její činnost zahrnovala*
 - a) *proniknutí do análního otvoru nebo pochvy oběti,*
 - b) *proniknutí do úst oběti penisem,*
 - c) *proniknutí do análního otvoru nebo pochvy oběti jinou částí těla pachatele, nebo jiným předmětem*

⁹⁹ §79 odst. 8 zákona Sexual Offences Act z roku 2003

a bude na základě obvinění potrestána trestem odnětí svobody na doživotí.“

V rámci jednotlivých bodů tohoto ustanovení je možné jednání přičítat pachateli jak mužského, tak i ženského pohlaví. Jedná se o komplexní úpravu jiných sexuálních praktik vedoucích k vynucení pohlavního styku bez ohledu na pohlaví pachatele a oběti.

Mezi další specifické kvalifikované skutkové podstaty trestného činu znásilnění patří také trestný čin znásilnění osoby mladší třinácti let jinak než penisem („assault of a child under 13 by penetration“), sexuální násilí vykonané na osobě mladší třinácti let („sexual assault of a child under 13“) i přinucení osoby mladší třinácti let k sexuálním praktikám („causing or inciting a child under 13 to engage in sexual activity“).

U těchto případů vztahujících se k osobě mladší třinácti let není potřebná existence již uvedených okolností z ustanovení §§75 a 76 zákona Sexual Offences Act. K trestnosti takového jednání postačuje skutečnost, že dojde k úmyslnému vniknutí do pochvy, análního či ústního otvoru oběti, a to ať už penisem, nebo předmětem. Pro uvedenou právní kvalifikaci není uskutečněný pohlavní styk rozhodující, může se tedy jednat také o osahování intimních partií za účelem vykonání pohlavního styku, nebo pouze k uspokojení sexuálního pudu pachatele.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Obsah celé této kapitoly kromě jednotlivých ustanovení ze zákona Sexual Offences Act je čerpán z: SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6, str. 393 - 402

6 Oběti trestného činu znásilnění a jejich práva

Jak již bylo řečeno, v případě znásilnění se jedná o vynucení pohlavního styku proti vůli participující osoby. „*Lze říci, že vynucený a nedobrovolný sex bez intimity je spolehlivým prostředkem, jak psychicky poškodit druhého člověka, a to na dlouhou dobu.*“¹⁰¹ Právě z tohoto důvodu představuje jak z trestněprávního, tak i z psychologického pohledu jeden z nejdůležitějších násilných trestných činů. Znásilněná osoba, tedy oběť, je často jediným svědkem tohoto aktu a její výpověď v řízení před soudem je základem následného závazného rozhodnutí.¹⁰²

V praxi se setkáváme se dvěma pojmy, které v základu mohou mít stejný význam, avšak je potřeba si je detailně definovat. Těmito pojmy jsou poškozený a oběť trestného činu. Poškozený je pojem procesního rázu, používá se pro označení subjektu trestního řízení, který je zároveň jeho stranou. Může jím být i právnická osoba.¹⁰³

Na rozdíl od poškozeného, definice oběti je podstatně širší. Oběť trestného činu obecně je předmětem několika vědních oborů. Nově je tento pojem definován v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestného činu. Obětí je podle uvedeného zákona pouze fyzická osoba, jelikož jediné ta je schopna vnímat svými smysly útrapy způsobené trestným činem. Jedná se tedy o fyzickou osobu, které trestným činem vznikla či měla vzniknout újma na zdraví, majetku nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestného činu obohatil. Jak již bylo uvedeno, definice je podstatně širší, jelikož vedle oběti, která byla jedním pachatele přímo zasažena, sem řadíme i nepřímou oběť, tj. příbuzný nebo jiná osoba blízká přímé oběti, která v důsledku činu zemřela.¹⁰⁴

Pachatel svým jednáním zasahuje do integrity oběti, způsobuje ji bolest jak fyzickou, tak i psychickou, a ta je ve většině případů mnohem intenzivnější a trvalejší. U každé oběti znásilnění můžeme mluvit o krátkodobých následcích trvajících v době přibližně do 6 týdnů od spáchání. Bohužel u většiny obětí se projeví i dlouhodobé následky zásadně ovlivňující její život a jsou překážkou běžného fungování. Je nutno říci, že dopad znásilnění na oběť je

¹⁰¹ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 58

¹⁰² ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. *Oběti znásilnění. Soudce (Wolters Kluwer)*. 2009, **2009**(7), 71. DOI: LIT208706CZ, str. 1

¹⁰³ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 14

¹⁰⁴ Tamtéž.

ovlivněn třemi faktory, a to previktivní osobností, okolnostmi samotného trestného činu a následnými reakcemi okolí, ať už se jedná o lékaře, OČTŘ i rodinu.¹⁰⁵

Previktivní osobnost je pojem ryze viktimologický. Tento termín popisuje osobnostní faktory oběti před spácháním trestného činu, což v praxi napomáhá na základě znalosti chování této osoby v době před činem predikovat její chování a prožívání po spáchání trestného činu znásilnění.¹⁰⁶ V anamnéze a osobnosti oběti se pátrá po klíčových momentech, které zmírňují, nebo naopak komplikují následné potíže při návratu oběti do běžného života. Badatelé zaměřeni na zkoumání previktivních faktorů tvrdí, že riziko znásilnění není v populaci žen rozloženo náhodně. Jejich základní myšlenka spočívá v tom, že chování oběti a některé její osobnostní rysy ovlivňují rozhodování pachatele při zvažování spáchání trestné činnosti.¹⁰⁷

Co se týče okolností trestného činu, které mají dopad na oběť a její viktimizaci, jsou závislé na tzv. modusu operandi pachatele. Vše, co v rámci jednání pachatele stupňuje pocit existenciálního ohrožení, zvyšuje pravděpodobnost větší traumatizace. Výzkumy zaměřující se na emoce obětí v průběhu znásilnění ukazují, že dotazované osoby u 90% případů cítily strach ze smrti. Mezi další převažující pocity oběti patří ve velkém procentu bezmocnost, vztek, hnus a ponížení.¹⁰⁸

Při hodnocení míry dopadu znásilnění na oběť je nutné zohlednit analýzu chování pachatele. Analýza reflektuje mnoho ukazatelů pachatelova chování, např. míru agrese, způsoby kontroly oběti, co pachatel po oběti požadoval, atd. S jistotou můžeme mluvit o čtyřech základních skupinách pachatelů znásilnění, kteří se od sebe liší způsobem jednání těchto osob. První skupinou jsou pachatelé, jejichž jednání představuje kompenzační pokus o uspokojení. Další pachatelé mohou využít příležitosti či ventilovat tímto způsobem svůj vztek. Poslední skupinou jsou sadističtí pachatelé, kteří se mnohem více uspokojují násilím namísto vynuceného pohlavního styku.¹⁰⁹ Je pochopitelné, že u známého pachatele je dynamika prožívání oběti jiná než u neznámé osoby. Známý pachatel zcela jistě oběť

¹⁰⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. Oběti znásilnění. *Soudce* (Wolters Kluwer). 2009, 2009(7), 71. DOI: LIT208706CZ, str. 2

¹⁰⁶ <http://www.opsychologii.cz/clanek/247-kdo-se-stane-obeti/>

¹⁰⁷ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 62

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 64

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 65

traumatizuje podstatně více, jelikož prolamuje její základní iluze tvořící kognitivně emocionální bázi duševní stability.¹¹⁰

Hlavní následky sexuálního násilí se mohou projevit v psychosexuální oblasti, tzn. v sexuální a intimní oblasti života oběti, dále v emocionální oblasti a v neposlední řadě navíc také ve vztahové, sociální i pracovní oblasti.¹¹¹

Vnější chování oběti znásilnění může vykazovat rozmanité podoby, proto je chybný předpoklad vyhraněného a přesně definovaného vzorce předpokládaných reakcí. U osoby se mohou objevit lehké příznaky traumatizace nebo naopak těžké, oběť může být úzkostná, zablokovaná, psychicky rozrušená, atd.¹¹²

6.1 Rape trauma

Rape trauma neboli trauma ze znásilnění je forma posttraumatické stresové poruchy. Tento pojem vymezuje skupinu znaků, symptomů a reakcí charakterizující stav oběti po prožitém znásilnění. Spousta obětí prožívá toto trauma bezprostředně po samotném činu, avšak mnohdy bohužel i dlouho po něm. Následky znásilnění se projevují v mnoha oblastech běžného života oběti, např. v emocích, či sociálních vztazích. Je vymezeno třemi fázemi, které si více popíšeme níže.

„Pokud jde o trauma oběti, představuje znásilnění pravděpodobně nejvíce prostudovaný individuální trestný čin.“¹¹³

6.1.1 Akutní fáze

První ze tří fází rape traumatu je akutní fáze. Její charakteristika, projevy i délka trvání se mohou u jednotlivých obětí diametrálně lišit, dokonce se mohou překrývat s následující fází. Příznaky se do jisté míry kryjí se znaky posttraumatické stresové poruchy, až na jistá specifika spočívající ve změně aktivace, otupělosti, oslabené schopnosti vnímání, prožívání a paměti, citová zmatenost, či přecitlivělost na chování okolí.

¹¹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. Oběti znásilnění. *Soudce (Wolters Kluwer)*. 2009, **2009**(7), 71. DOI: LIT208706CZ, str. 2

¹¹¹ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 58

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž, str. 61

Ne všechny oběti si touto fází prochází, některé mohou vykazovat klidné a zdánlivě nijak ovlivněné chování.¹¹⁴

Jedná se o následky bezprostředně následující po znásilnění a reprezentují akutní reakci na silný stres. Právě tyto poznatky jsou v rámci případu velmi důležité, jelikož se o ně zajímá policie a soud za účelem přihlídnutí při právním posouzení činu.¹¹⁵

6.1.2 Fáze povrchní adaptace

Tato fáze nastupuje obvykle několik dní až týdnů po samotném znásilnění. Oběti se snaží o návrat do běžného života, mohou se zdát s činem vyrované, avšak ve většině případů přetrvávají např. nepříjemné pocity, vnitřní neklid, flashbaky, náhlé změny nálady, poruchy spánků a další.

Prožitý šok a trauma má stále vliv na její běžné fungování, a to jak v osobním, tak i sociálním životě. Oběti mají obtíže s obnovením přerušovaných vztahů v důsledku prvotního odcizení v rámci společenských vztahů, k čemuž dochází bezprostředně po znásilnění, ale problémy nastávají také při navazování vztahů nových, zvláště s osobami opačného pohlaví.

Zmíněné flashbaky související s prožitým znásilněním se nejčastěji objevují během sexuálního styku. Oběti mnohdy nejsou schopny znovu obnovit svůj sexuální život, avšak existují i extrémní, kdy ženy uvádějí nutkání k hypersexuálnímu chování, což může být vysvětlováno jako jakýsi obranný mechanismus směřující ke znovuzískání pocitu kontroly nad osobním a sexuálním životem.

I přesto, že se oběti snaží zařadit do každodenní rutiny, pociťují změny, které se projevují v osobním, pracovním i rodinném životě. Změny mohou mít povahu zvýšených úzkostí, přehnaných reakcí, náhlých změn nálad a v této fázi nejsou ojedinělé případy vzniku a rozvinutí závislosti na alkoholu, tabáku, mnohdy i na předepisovaných lécích a antidepresivech. S touto fází jsou spojeny také déle trvající potíže jako např. somatické obtíže,

¹¹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. Oběti znásilnění. *Soudce (Wolters Kluwer)*. 2009, **2009**(7), 71. DOI: LIT208706CZ, str. 2

¹¹⁵ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 66

poruchy příjmu potravy a nejrůznější fobie, např. z velkého množství lidí, z osob opačného pohlaví, ze samoty.¹¹⁶

6.1.2 Fáze renormalizace

V poslední fázi oběť integruje prožitek znásilnění do svého běžného života, dochází tedy postupně k odeznívání negativních symptomů a nastává plný návrat do každodenní rutiny. V této fázi hojení oběť přepracovává traumatizující zážitek do subjektivně přijatelné vzpomínky, učí se s ní žít. Součástí je přeskládání důležitých životních komponentů, mění se hodnoty oběti, osoba si stanovuje nové životní cíle a upravuje představy o sobě samé a o druhých lidech.¹¹⁷ Doba, za kterou se oběť smíří se svým životním příběhem, je velmi individuální a závisí především na traumatických charakteristikách osobnosti a podpoře sociálního prostředí.

6.2 Další diagnózy spojené s traumatem po znásilnění

6.2.1 Akutní reakce na stres

Důvodem vzniku této poruchy je silný fyzický nebo psychický stres. Nejčastěji se projevuje u osob, které v minulosti netrpěli žádnou psychickou poruchou, a její průběh bývá krátkodobého charakteru. Spouštěčem bývá silný zážitek, který je spojen s ohrožením osoby. Oběť se dostane nejprve do stavu ustrnutí, což je provázeno poruchou pozornosti a mírnou dezorientací. Následně se dostaví emoční otupení nebo v opačném případě úteková reakce.¹¹⁸ Právě tato diagnóza je součástí akutní fáze traumatu po znásilnění („rape trauma“).¹¹⁹

6.2.2 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha přináší podle mnoha odborníků řadu negativních jevů, které oběti od základů změni život. Mezi tyto jevy mohou patřit každodenní noční můry, poruchy příjmu potravy, deprese, hysterické stavy. Patří sem i flashbacky, což znamená, že v průběhu každodenní běžné rutiny oběti vyvstanou vzpomínky, které již prožila během znásilnění nebo bezprostředně po něm. Jde o neodbytné znovuvybavování či znovuprožívání

¹¹⁶ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. Oběti znásilnění. *Soudce (Wolters Kluwer)*. 2009, 2009(7), 71. DOI: LIT208706CZ, str. 2

¹¹⁷KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5, str. 59

¹¹⁸ Charakteristika Akutní reakce na stres dostupná na:

https://www.wikiskripta.eu/w/Reakce_na_z%C3%A1va%C5%BEen%C3%BD_stres_a_poruchy_p%C5%99izp%C5%AFsoben%C3%AD

¹¹⁹Taktéž ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. Oběti znásilnění.

stresu v podobě velmi živých obrazů. Tyto vzpomínky může spustit např. pachový vjem, nebo obraz. Jak již bylo řečeno, zmíněné jevy často ovlivňují všechny oblasti existence, oběti nejsou schopny zařadit se zpět do běžného života a koloběhu kolem sebe, to samé platí u sexuálního života, který je ve většině případů velmi narušen.¹²⁰

V tomto případě se jedná o postižení dlouhodobé a v mnoha případech i trvalé. Takto postižené ženy se vyhýbají pohlavnímu styku, i přesto, že vlastní znásilnění si nemusí pamatovat, nebo si vybavují pouze částečné a neúplné výjevy.

6.2.3 Porucha přizpůsobení

Porucha přizpůsobení se objevuje zpravidla do jednoho měsíce po znásilnění a její trvání by nemělo překročit dobu šesti měsíců. Je tedy charakterizována jako krátkodobá depresivní reakce na prožitou situaci.¹²¹ Její symptomy se mohou různit, může jít o poruchu úzkostnou, depresivní či poruchu chování.¹²²

6.3 Sekundární viktimizace oběti

V případě sekundární viktimizace nejde o právní téma, avšak advokátní kanceláře zaměřené na sexuální delikty, se s touto problematikou setkávají dnes a denně. Mnoho obětí znásilnění, ať už jde o ženy nebo o muže, bohužel trpí tím, že se k nim jejich okolí chová necitlivě.

Oběti musejí velmi často čelit nevhodným reakcím na jejich životní příběh. Právě toto je důvodem projevu sekundární viktimizace, což znamená druhotnou újmu, tedy škodu, která vzniká oběti na psychice, poté, co už osoba byla někým napadená. Na základě znásilnění bohužel okolí, média a mnohdy i orgány činné v trestním řízení, přistupují k oběti s nepochopením a toto jednání má za následek rozvinutí traumatu, které by jinak nevzniklo a řadě případů je mnohem horší než trauma ze samotného znásilnění.

Důvodem vzniku sekundární viktimizace je tedy typicky neadekvátní chování několika skupin lidí. Do první skupiny patří rodina, nejbližší přátelé a blízcí. Druhou skupinu

¹²⁰ Podcast: Jak nemluvit s oběťmi znásilnění dostupný na: <https://soundcloud.com/josef-vokn-r/ak-hrda-jak-nemluvit-s-obetmi-znasilneni>

¹²¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. Oběti znásilnění. *Soudce (Wolters Kluwer)*. 2009, **2009**(7), 71. DOI: LIT208706CZ, str. 4

¹²² Výklad pojmu porucha přizpůsobení dostupný na: https://www.wikiskripta.eu/w/Reakce_na_z%C3%A1va%C5%BEen%C3%BD_stres_a_poruchy_p%C5%99izp%C5%AFsoben%C3%AD

tvoří média, a to např. při zveřejňování nevhodných informací nebo podrobností, které jsou pro daný případ irelevantní, avšak oběť je touto cestou zraňována. Poslední skupinou jsou orgány činné v trestním řízení (soudy, policie, státní zástupce, ale i advokáti). Ač si zmíněné skupiny nevhodnost svého chování neuvědomují a nemají v úmyslu svým jednáním oběti dále ubližovat, jsou to právě oni, kdo se dopouští na oběti opětovné viktimizace. Znalci velmi často tvrdí, že pro oběť je samotné setkání se s pachatelem po znásilnění bez ohledu na uplynulou dobu mnohem horší než samotné znásilnění.

Ze zmíněných důvodů je důležité zamyslet se nad způsobem jednání s obětí a komunikaci s ní, aby nedošlo ke vzniku druhotné újmy. V první řadě je zásadní respektovat její přání. Pokud znásilněná osoba o věci mluvit nechce, není žádoucí ji k výpovědi jakýmkoli způsobem nutit. V případě, že o znásilnění naopak mluvit chce v rámci procesu uzdravování, předpokládá se, že naslouchající osoba vyslechne celý příběh bez přerušování, ačkoli líčení některých vzpomínek spojených s násilím může být posluchači velmi nepříjemné.

Často se stává, že orgány činné v trestním řízení přání oběti respektují pouze časově omezenou dobu, jelikož nemají mnoho zkušeností s těmito situacemi a vyšetřovatelé si nejsou schopni určit, jak dlouho takovéto trauma může trvat a kolik času samotné oběti zabere se svou situací vypořádat. Pokud se u oběti po činu objeví posttraumatická stresová porucha, což je nejhorší možný následek po spáchaném činu, v právní praxi postaven na roveň těžké újmy na zdraví, může trvat roky, než se znásilněná osoba zcela psychicky uzdraví. Existují případy, kdy posttraumatická stresová porucha může být doživotní a v řadě případů smrtelná, jelikož je důvodem pro spáchání sebevraždy.

Každá oběť si ve své hlavě sama přehrává tisíce scénářů toho, co v daný okamžik mohla udělat jinak, aby činu byla ušetřena. Z tohoto důvodu mezi nevhodné otázky patří např. „Co jste měla v ten den na sobě?“, „Proč jste v těchto nočních hodinách šla domů sama?“, „Proč jste měla na uších sluchátka?“, „Proč vaše obrana nebyla intenzivnější?“ Dotazy tohoto typu oběť utvrzují v myšlence, že mohla udělat něco lépe a že v podstatě celý průběh trestného činu byla její chyba, což je v těchto případech nežádoucí.¹²³

¹²³ Podcast: Jak nemluvit s oběťmi znásilnění dostupný na: <https://soundcloud.com/josef-vokn-r/ak-hrda-jak-nemluvit-s-obetmi-znasilneni>

6.4 Právní stav v České republice před přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Podle úprav existujících do okamžiku přijetí zmíněného zákona byla práva obětí trestných činů roztržena do několika zákonů. Procesní práva, jakožto práva poškozených, jsme mohli najít v trestním řádu, další byla k nalezení v trestním řádu, zákoně č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů a zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. I přesto v právním řádu stále chyběl vyšší standard práv. Nedostatečnou byla úprava práva na právní a jinou pomoc, práva na informace a práva na ochranu soukromí. Úprava zcela postrádala řadu opatření, kterými by bylo upraveno právo na ochranu oběti před druhotnou újmou.¹²⁴

Touto problematikou se od počátku nového století aktivně zabývala také Evropská unie. Mezi nejvýznamnější předpisy patří rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení. Tento dokument vycházel z myšlenky, že by členské státy měly sblížit své právní předpisy v míře nezbytné k dosažení cíle, jímž je umožnit obětem zvýšenou úroveň ochrany.¹²⁵

Toto rozhodnutí nebylo Českou republikou jako celek implementováno, jelikož se vycházelo z předpokladu, že již existuje souladná úprava. Za dobu jeho účinnosti byly vydány dvě hodnotící zprávy (rok 2004, 2009), které v obou případech konstatovaly, že cíle rámcového rozhodnutí v případě České republiky nebylo dosaženo. Zpráva z roku 2009 dokonce u některých článků uvádí výhrady i vůči vnitrostátnímu právnímu stavu. Mezi další výtky patřilo např. nezajištění bezplatného přístupu obětí k jinému poradenství než k právnímu a právní pomoci či nedostatečně zamezení kontaktu mezi pachatelem a obětí, kdy sice byly vytvořeny oddělené čekárny v soudních budovách, avšak právní úprava tuto změnu nijak nezaznamenala, tudíž nebylo možné se tohoto opatření dožadovat.

Rámcové rozhodnutí Rady bylo roku 2012 nahrazeno Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, která zavedla minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu.

Česká republika se vydala směrem přijetí samostatného zákona, který chrání oběti trestných činů a zároveň soustřeďuje všechna jejich práva do jednotného kodexu a zároveň

¹²⁴Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz

¹²⁵Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení, 32001F0220

tímto odstranila nedostatky implementace zmíněného rámcového rozhodnutí a přijala právní úpravu, která je v souladu se směrnicí Evropského parlamentu a rady.¹²⁶

6.5 Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Ochrana práv a svobod se před přijetím tohoto zákona vztahovala pouze k osobě, proti které bylo vedeno trestní stíhání. Jak již bylo řečeno, procesní práva obětí v trestním řízení jsou poměrně zdařile upravena v trestním řádu, avšak tyto osoby mají postavení poškozených. Postavení oběti jako subjektu, který vyžaduje zvláštní péči, nebylo dosud uspokojivým způsobem řešeno a v českém právním řádu neexistovaly v minulosti normy, které by upravovaly některé důležité otázky, např. jak by se orgány činné v trestním řízení měly k obětem chovat. Nedostatečnou byla také úprava o poskytování informací obětem a české právo do přijetí tohoto zákona neznalo některé moderní instituty známé ze zahraničních právních úprav, jako je např. doprovod důvěrníka v průběhu procesních úkonů, nebo prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její život.¹²⁷

„Při tvorbě zákona se vycházelo z aktuálních viktimologických poznatků, které svědčí o tom, že psychologický dopad kriminálního činu na oběť je značný, často zraňuje oběť více než materiální újma. Proces vyrovnávání se s negativní kriminální zkušeností je složitý a individuální. Oběť prožívá újmu s různou intenzitou, v různých podobách.“¹²⁸

Je nutné konstatovat, že zákon o obětech trestných činů je považován za průlomový, systematicky a obsahově propracovaný a od uvedení do praxe zásadním způsobem zlepšil postavení a práva obětí trestných činů. V tomto směru jej také podpořila novela, která nabyla účinnosti na počátku roku 2017. Ta jednak rozšířila a konkretizovala práva obětí a zlepšila jejich procesní postavení, jednak zpřesnila kategorii zvláště zranitelných obětí a nově zavedla pro tento typ oběti nárok na poskytnutí bezplatné právní pomoci.¹²⁹

Předmětem úpravy zákona jsou práva obětí trestných činů upravené v ustanoveních §4 – 22 zákona, vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují obětem nejrůznější služby.

¹²⁶Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz

¹²⁷JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 11

¹²⁸Tamtéž, str. 13

¹²⁹GRÍVNA, Tomáš, VÁLKOVÁ, Helena. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue*. 2017, č. 9, s. 195-201

Přijetím tohoto kodexu došlo také k rozsáhlé novelizaci trestního řádu, nejpodstatnější změna směřující k ochraně obětí je zavedení institutu předběžných opatření.¹³⁰

6.6 Práva obětí trestného činu znásilnění

„Každá oběť je per se zranitelná, a proto vyžaduje citlivé a starostlivé zacházení. Přesto existují oběti, které jsou zvláště zranitelné, pokud jde o nebezpečí způsobení druhotné újmy, nebo mohou být zastrašovány pachatelem trestného činu.“¹³¹

Právní úprava také zakotvuje zásadu, ve smyslu které je třeba při pochybnostech o splnění zákonných podmínek pro zařazení osoby do skupiny zvláště zranitelných obětí na tuto osobu bez dalšího takto pohlížet a umožnit ji uplatňovat práva, které této skupině obětí dle práva náleží. Dokud není prokázán opak, platí, že se o zvláště zranitelnou oběť jedná.¹³²

Tyto oběti jsou ve většině případů zvláště náchylné k prohloubení stresu a citového zranění samotnou účastí v trestním řízení, proto potřebují speciální opatření, aby nebezpečí další viktimizace bylo co možná nejmenší. Zranitelnost může vyplývat z její osobní charakteristiky nebo povahy, ze životní situace či způsobu spáchání trestného činu. Mnohdy záleží na konkrétní situaci, které oběť činí zvláště zranitelnou. Toto vymezení se děje pouze pro účely zákona o obětech trestných činů a dále pro akreditované subjekty, které těmto osobám mohou poskytnout své služby.¹³³

Oběti znásilnění jakožto zvláště zranitelné oběti dle ustanovení § 2 odst. 4 písm. d) zákona o obětech trestných činů mají určitá speciální práva, která ostatní oběti nemají. Mezi ně patří:

- A) právo na bezplatnou odbornou pomoc
- B) právo na zabránění kontaktu s osobou, kterou označily za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se vede trestní řízení ve věci
- C) právo na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví v rámci přípravného řízení

¹³⁰JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 15

¹³¹Tamtéž, str. 29

¹³²GŘIVNA, Tomáš, VÁLKOVÁ, Helena. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue*. 2017, č. 9, s. 195-201)

¹³³Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz

- D) právo na přibrání tlumočnicka stejného nebo opačného pohlaví v případě, že je třeba jejich výpovědi tlumočit
- E) právo na výslech prováděný zvlášť citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které je činí zvlášť zranitelnými
- F) právo na výslech osobou vyškolenou k provádění výslechů konkrétních zvlášť zranitelných obětí v rámci přípravného řízení
- G) právo na úplný výslech, aby nemusel být později opakován
- H) v případě opakovaného výslechu právo na výslech stejnou osobou jako prvé
- I) právo na zamezení bezprostředního vizuálního kontaktu s osobou podezřelou ze spáchání trestního činu nebo osobou, proti které se vede trestní řízení ve věci
- J) zvláštní práva při podávání vysvětlení
- K) právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu¹³⁴.

Právě výše zmíněná práva si jednotlivě rozebereme a popíšeme, jelikož i po několika letech od účinnosti zákona o obětech trestných činů nejsou v soudní praxi plně uplatňována, což souvisí jak s neznalostí obětí, tak s ledabylym přístupem orgánů činných v trestním řízení k věci znásilněné osoby.

6.6.1 Bezplatná odborná pomoc (ustanovení §5 zákona o obětech trestných činů)

Odbornou pomocí se dle ustanovení §4 zákona o obětech trestného činu rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy.¹³⁵ Zvlášť zranitelné oběti mají právo na poskytnutí těchto služeb bezplatně bez zbytečného odkladu po podání žádosti.¹³⁶

Poskytnutí je tedy vázáno na splnění tří zákonných podmínek. Oběť musí být zvlášť zranitelnou obětí dle ustanovení §2 odst. 4 zákona o obětech trestných činů, dále musí podat žádost, která nemusí být písemná. Záleží tedy pouze na oběti, zda chce tyto služby využít. V neposlední řadě je nutná skutečná potřeba pomoci. Potřebností není myšleno nedostatečné sociální či majetkové poměry, ale potřeba pomoci jako takové. Skutečnou potřebu pomoci posuzuje subjekt zapsaný v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Při posuzování se vždy vychází ze základních zásad uvedených v ustanovení §3 tohoto zákona.

¹³⁴JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 30, 31

¹³⁵Tamtéž, str. 40

¹³⁶Tamtéž, str. 43

V tomto případě se jedná o bezodkladné poskytnutí, tzn. takové, které pro žadatele nebude znamenat újmu.¹³⁷ V případě zamítnutí žádosti, oběť má možnost obrátit se na Ministerstvo spravedlnosti se svou stížností.¹³⁸

6.6.2 Zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede (ustanovení §17 odst. 2 zákona o obětech trestných činů)

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU v čl. 18 uvádí, že: „Aniž jsou dotčena práva obhajoby, členské státy zajistí, aby byla k dispozici opatření na ochranu obětí a jejich rodinných příslušníků před sekundární či opakovanou viktimizací, zavražďováním a odvetou, a to včetně opatření proti riziku citové nebo psychické újmy a na ochranu důstojnosti oběti v průběhu výslechu a podávání svědecké výpovědi. Tato opatření zahrnují v nezbytných případech rovněž postupy pro fyzickou ochranu obětí a jejich rodinných příslušníků podle vnitrostátních právních předpisů.“¹³⁹

Účelem ustanovení §17 zákona o obětech trestných činů je zabránit sekundární a opakované viktimizaci oběti, která může nastat při kontaktu s osobou pachatele. Rozrušení oběti způsobené touto situací může mít za následek vliv na schopnost vypovídat či uplatňovat svá práva v řízení.¹⁴⁰

Opatření směřující k zabránění kontaktu oběti s pachatele mohou být přijata v kterémkoli stádiu trestního řízení a v případě zvláště zranitelné oběti je zákonem zakotvena povinnost příslušného orgánu vyhovět její žádosti, nevyklučuje-li to povaha úkonu. Případy, kdy je přijetí těchto opatření vyloučeno, jsou situace, kdy je nemožné tomuto kontaktu osob jakýmkoli způsobem zabránit.¹⁴¹

K zabránění kontaktu před provedením úkonu a po jeho provedení slouží oddělené čekárny v budovách soudů a dalších orgánů činných v trestním řízení. Budování těchto

¹³⁷GŘIVNA, Tomáš. § 5 [Bezplatná odborná pomoc]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, PRÁŠKOVÁ, Helena, MARVANOVÁ, Hana, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEŽULOVÁ, Jana, SÝKORA, Michal. Zákon o obětech trestných činů. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 50.

¹³⁸JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 44

¹³⁹Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, 32012L0029

¹⁴⁰Taktéž JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*, str. 94

¹⁴¹Tamtéž, str. 95

místností je samozřejmě závislé na finančních možnostech, avšak jejich existence je vyžadována. Dalším opatřením může být také využití videokonferenčních zařízení, či výslech v nepřítomnosti osoby, proti které se řízení vede.¹⁴²

6.6.3 Podání vysvětlení a výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví (ustanovení §19 odst. 1 a 2 zákona o obětech trestných činů)

Každá oběť může požadovat, aby byla vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví. Není rozlišován charakter trestného činu, ani který orgán výslech provádí. Zákon dává oběti na výběr.

V praxi je tohoto ustanovení samozřejmě nejvíce využíváno v případě sexuálních trestných činů, protože právě v tomto případě je nejdůležitější, aby se oběť při své výpovědi cítila co možná nejpříjemněji a nebyla ničím omezována. Zvláště zranitelné oběti mají vedle práva na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví také nárok na tlumočnicka stejného nebo opačného pohlaví. Tato práva nejsou omezována pouze na přípravné řízení, lze je uplatnit také v řízení před soudem.

V případě, že se jedná o zvláště zranitelnou oběť, je povinností orgánů činných v trestním řízení této žádosti vyhovět. Z tohoto pravidla existují výjimky, které připouští jiný způsob řešení situace bez ohledu na žádost oběti, a to za situace, kdy není možné výslech odložit a vyslychající osoba stejného pohlaví není v dosahu.¹⁴³

6.6.4 Podání vysvětlení a výslech zvláště zranitelných obětí (ustanovení §20 zákona o obětech trestných činů)

Ustanovení §20 zákona o obětech trestných činů zahrnuje hned několik důležitých informací, na které bychom při výslechu zvláště zranitelné oběti neměli zapomenout. Jsou zde obsažena speciální pravidla sledující poskytnutí vyšší míry ochrany.

Zvláště zranitelná oběť musí být vyslychána obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které ji činí zvláště zranitelnou. Pokud jsme nikdy nebyli obětí sexuálního násilí, neumíme si představit, s čím se tyto osoby potýkají. Musíme si uvědomit, že znásilnění jsou v průběhu trestního řízení vystaveni riziku sekundární viktimizace, a proto je nutné jim

¹⁴²GŘIVNA, Tomáš. § 17 [Zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, s osobou podezřelou nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, PRÁŠKOVÁ, Helena, MARVANOVÁ, Hana, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana, SÝKORA, Michal. Zákon o obětech trestných činů. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 132

¹⁴³ Tamtéž, s. 137

věnovat zvláštní péči v situacích, kdy jsou konfrontovány s nepříjemnými zážitky spojenými s činem.¹⁴⁴

Právo na citlivý přístup mohou naplnit jen osoby s určitou zkušeností, nebo ti, kteří jsou za tímto účelem dostatečně proškolení. Proškolená osoba lépe dokáže identifikovat potřeby obětí, umí s ní zacházet s respektem, citlivě a profesionálně.¹⁴⁵ Zákon o těchto osobách hovoří bez bližší specifikace, musíme se tedy podívat do Směrnice. V tomto mezinárodním dokumentu je stanovena povinnost pro všechny příslušníky policie, státní zástupce, soudce a advokáty proškolit se na vhodné úrovni, aby se zlepšilo jejich povědomí o potřebách obětí a byli schopni s nimi jednat tak, jak je požadováno.¹⁴⁶

Každý výslech zvlášť zranitelné oběti by měl být proveden po obsahové stránce tak, aby jej nebylo nutné opakovat. Proto cílem vyslychajícího orgánu usilovat o to, aby osobu vyslechl vyčerpávajícím způsobem a dostal co nejpodrobnější a nejpřesnější odpověď na své otázky.¹⁴⁷ Každé opakování výpovědi pro oběť znamená znovuvybavování a promítání bolestných okamžiků a může dojít k dalšímu prohloubení vzniklé újmy a traumatu. Může se stát, že je nutné výslech doplnit, či v horším případě opakovat, avšak je žádoucí, aby byl proveden stejnou osobou jako první.

Ve čtvrtém odstavci ustanovení je definováno právo oběti na respektování vysloveného přání, a tedy aby nedošlo k bezprostřednímu vizuálnímu kontaktu s podezřelou osobou nebo osobou, proti které se vede trestní řízení. Jde o kontakt, při kterém by došlo k bezprostřední oboustranné možnosti oběti a pachatele navzájem se pozorovat. Pokud vůli oběti nelze odvodit z jejích projevů, je příslušný orgán povinen se dotázat.¹⁴⁸

6.6.5 Právo na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu (ustanovení §51a trestního řádu)

Ustanovení trestního řádu o právu na bezplatnou právní pomoc navazuje na ustanovení §6 odst. 1 zákona o obětech trestných činů. Zvlášť zranitelné oběti mají nárok vedle bezplatné

¹⁴⁴JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 101

¹⁴⁵GRÍVNA, Tomáš. § 20 [Podání vysvětlení a výslech zvlášť zranitelných obětí]. In: GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, PRÁŠKOVÁ, Helena, MARVANOVÁ, Hana, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana, SÝKORA, Michal. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 140

¹⁴⁶Taktéž JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*, str. 101

¹⁴⁷Tamtéž, str. 102

¹⁴⁸Taktéž GRÍVNA, Tomáš. § 20 [Podání vysvětlení a výslech zvlášť zranitelných obětí]. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 140

odborné pomoci i na bezplatnou právní pomoc.¹⁴⁹ Ve většině případů trestného činu znásilnění má pachatel obhájce na náklady státu, tzv. ex offio, nemusí se tedy zabývat otázkou finanční. Na rozdíl od pachatele, oběť za své postavení ve věci nemůže, nedopustila se ničeho špatného, ničím se neprovinila, proto můžeme považovat za nespravedlivé, aby si náklady spojené s řízením hradila z vlastních finančních prostředků.

Předseda senátu, který rozhoduje o skutku v prvním stupni a v přípravném řízení soudce, rozhoduje na návrhu o bezplatné pomoci, či o pomoci za sníženou odměnu za splnění několika podmínek.¹⁵⁰ Zvláště zranitelné oběti mají v této oblasti výhodnější postavení, jelikož oproti běžné oběti nemají povinnost prokazovat nemajetnost.¹⁵¹

6.6.6 Právo na informace dle ustanovení §11 odst. 3 zákona o obětech trestných činů

Uvedené ustanovení slouží k ochraně oběti před opakovaným útokem ze strany pachatele. Oběť má právo na poskytnutí informací o propuštění či uprchnutí obviněného nebo odsouzeného na svobodu. Povinnost poskytnout tuto informaci mají zařízení, kde probíhá výkon vazby, trestu odnětí svobody, či některá z forem ochranného opatření, tedy věznice, poskytovatelé zdravotnických služeb a ústavy pro výkon zabezpečovací detence.

Informace lze poskytnout pouze na základě žádosti oběti. V žádosti si oběť zároveň zvolí, jakou formou chce informace obdržet. Na rozdíl od předchozí úpravy obsažené v trestním řádu není vyžadováno prokázání hrozícího nebezpečí. Informace musí být poskytnuta srozumitelným způsobem. V případě, že oběť neovládá český jazyk, jsou jí informace poskytnuty v jejím jazyce.¹⁵²

Aby bylo dosaženo účelu ustanovení, je nutné informaci poskytnout bezodkladně po propuštění, či uprchnutí, nejdéle však do 24 hodin poté. Aby nedocházelo ke zbytečným

¹⁴⁹JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 46

¹⁵⁰ŠÁMAL, Pavel. § 51a [Zmocněnec nemajetného poškozeného a poškozeného dítěte]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PŮRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAIN, Petr. *Trestní řád I, II, III. 7.* vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 589

¹⁵¹Taktéž JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*, str. 47

¹⁵²GŘIVNA, Tomáš. § 11 [Další informace poskytované oběti]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, PRÁŠKOVÁ, Helena, MARVANOVÁ, Hana, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEŽULOVÁ, Jana, SÝKORA, Michal. *Zákon o obětech trestných činů. 1.* vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 90

prodlevám a možnému ohrožení oběti, orgánům je doporučeno poskytovat informace telefonicky, elektronicky, případně v rámci osobního setkání.¹⁵³

Dalšími informacemi, které se oběti poskytují pouze na žádost její žádost, jsou informace o skutku, ze kterého je osoba, proti níž se řízení vede obviněna, a to včetně právní kvalifikace a informace o opatřeních přijatých k zajištění bezpečí oběti.¹⁵⁴

6.6.7 Právo na ochranu soukromí dle ustanovení §15 zákona o obětech trestných činů

Zákaz vztahující se na zveřejnění informací, které umožňují zjistit totožnost oběti je upraven v ustanoveních §8a až 8d trestního řádu. Zveřejňování údajů je zakázáno v široké šíři, nepůjde pouze o údaje vztahující se k oběti, ale také o fotografie, obrazové záznamy, kreslené nebo malované podobizny samotné poškozené osoby, ale také i např. fotografie jejich přátel, rodiny, atd., protože i tyto dokumenty mohou pachateli umožnit zjistit totožnost oběti.

Porušení tohoto zákazu může vést k dalšímu poškozování oběti, k zásahu do jejího soukromí, prohloubení dosavadního traumatu ze znásilnění a další stigmatizaci. Osoba, která se tohoto jednání dopustí, bude stíhána za přestupek nebo správní delikt sankcionovaný pokutou až do výše několika milionu korun.¹⁵⁵

6.6.8 Právo na doprovod důvěrníkem dle ustanovení §21 zákona o obětech trestných činů

Smyslem tohoto nového institutu je poskytnout oběti psychickou podporu, nejde tedy o jejího právního zástupce. Zpravidla jím bude blízká osoba oběti. Důvěrník na rozdíl od zmocněnce nemůže vykonávat žádná procesní práva, není tedy oprávněn jakkoli zasahovat do průběhu úkonu. Není vyloučeno, aby důvěrník byl zároveň zmocněncem osoby. Nemůže jím být osoba, která v rámci probíhajícího trestního řízení vystupuje jako osoba obviněná, obhájce, svědek, znalec nebo tlumočník.¹⁵⁶ Důvěrník je oprávněn být přítomen po boku oběti při uplatňování jejích práv v postavení poškozené osoby, tedy může v přítomnosti oběti

¹⁵³JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 81-82

¹⁵⁴Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), § 11

¹⁵⁵Taktéž JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*

¹⁵⁶GRIVNA, Tomáš. § 21 [Právo na doprovod důvěrníkem]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, PRÁŠKOVÁ, Helena, MARVANOVÁ, Hana, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEŽULOVÁ, Jana, SÝKORA, Michal. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 145

nahlížet do spisu, být přítomen při sjednávání dohody o vině a trestu, v průběhu hlavního líčení, atd.¹⁵⁷

6.6.9 Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život (ustanovení §22 zákona o obětech trestných činů)

Toto ustanovení zavádí do našeho právního řádu institut známý ze zahraničních úprav jako tzv. victim impact statement. Účelem tohoto prohlášení je pomoci oběti psychicky se vypořádat s činem, který na ní byl spáchán, a zároveň působit na pachatele, aby si uvědomil, jaké následky má jeho jednání. Takovéto vyjádření oběti k vlastnímu prožitku z činu může mít význam také pro orgány činné v trestním řízení z pohledu určení nových polehčujících a přitěžujících okolností v případě.

Oběť ve svém prohlášení může uvést všechny dopady trestného činu znásilnění na její život. Může uvést, jaká újma jí byla způsobena, dále psychické dopady trestného činu, změnu dosavadního způsobu vedení každodenního života, a v neposlední řadě také změnu finanční situace.¹⁵⁸ Je to jakási zpověď oběti, prostřednictvím které ventiluje své vnitřní pocity a rozpoložení, a zároveň změnu jejího života od spáchání znásilnění. Významné je toto prohlášení také pro soud, jelikož může dopomoci k individualizaci trestu a také při rozhodování o uplatněném nároku oběti na náhradu škody.¹⁵⁹

¹⁵⁷JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6, str. 104-105

¹⁵⁸Tamtéž, str. 106-107

¹⁵⁹GŘIVNA, Tomáš. § 22 [Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena, PRÁŠKOVÁ, Helena, MARVANOVÁ, Hana, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana, SÝKORA, Michal. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 148

7. Náměty de lege ferenda

7.1. Definice výslovného souhlasu

Jako první země, která ve své právní úpravě definovala pojem výslovného souhlasu, byla Kalifornie. Podnětem pro tento počín byla zvýšená míra sexuálního násilí a obtěžování mezi studenty univerzit. V souvislosti s trestným činem znásilnění se jedná o výslovný souhlas se sexuálním sblížením. Tento trend se postupně ujal i v jiných státech USA, avšak Evropa je v tomto směru umírněnější. I přesto, že se spousta mezinárodních organizací a členských států snaží reagovat na společenskou situaci průběžnou úpravou a přizpůsobením právního řádu, do současnosti otázka výslovného souhlasu nebyla řešena.

Obecně uznávaná definice výslovného souhlasu se sexuálním stykem neexistuje, avšak na základě definice státní Univerzity v New Yorku se jedná o vědomé, dobrovolné a společné rozhodnutí všech zúčastněných zapojit se do sexuální aktivity a může být učiněn jak verbálně, tak i neverbálně. Mlčení ani nedostatečně kladený odpor v žádném případě nevyjadřuje souhlas. Buďme upřímní a uvědomme si, že nejčastějším argumentem obhajoby pachatele, který svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu znásilnění, je, že oběť souhlasila, nijak se nebránila, řekla sice ne, ale pak se jednání podvolila, což znamená, že změnila názor. V případě, že při znásilnění nebylo použito ze strany pachatele násilí, není možné prokázat, že podílení se na pohlavním styku či jiné sexuální praktice bylo nedobrovolné.

To, že osoba svolila k jednomu pohlavnímu styku, neznamená, že se její souhlas vztahuje i na další sexuální aktivity či další soulož. Takovýto souhlas může být samozřejmě i v průběhu sexuálního aktu kdykoli odvolán a v tento moment by měla být aktivita ukončena. V žádném případě se nejedná o souhlas, pokud jej oběť vyjádřila pod hrozbou násilí, při zastrašování či pod nátlakem.

Ráda bych v této části zmínila zásadní a v této otázce možná průlomový evropský případ, kdy došlo k částečnému nakousnutí problematiky výslovného souhlasu. Evropský soud pro lidská práva v roce 2003 řešil případ *M.C. vs. Bulharsko*. Stěžovatelka v tomto řízení tvrdila, že byla opakovaně znásilněna ve věku 15 let o několik let staršími muži a s ohledem na svůj věk a psychickou nevyspělost nebyla schopna aktivní obrany a toto jednání strpěla. Byla namítána nedostatečná ochrana oběti vůči znásilnění ze strany bulharského právního řádu a judikatury.

Na základě skutkových zjištění Evropský soud pro lidská práva došel k závěru, že Bulharsko porušilo Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, jelikož nepřijalo legislativu, která by efektivně chránila oběti znásilnění a trestala pachatele. V rozhodnutí bylo poznamenáno, že z historie vyplývá možnost spáchání trestného činu znásilnění pouze v případě, kdy pachatel donutil oběť k pohlavnímu styku násilím, čímž překonal její fyzický odpor.¹⁶⁰

Legislativa týkající se sexuálního násilí je napříč právními řády evropských států nejednotná a mezi jednotlivými zeměmi existují diametrálně odlišné přístupy k této problematice. Jak jsme se již v předchozích kapitolách dozvěděli, naše právní úprava setrvává v původním konceptu znásilnění, tedy trestněprávní normy vyžadují pro spáchání trestného činu znásilnění úmyslné zavinění a použití násilí, pohrůžku násilí nebo pohrůžku jiné těžké újmy či zneužití bezbrannosti oběti. Co se týče trestání, v případech, kdy oběti není způsobena vážná újma na zdraví, tresty ukládané pachatelům se pohybují spíše ve spodní hranici trestní sazby.¹⁶¹

Dle mého názoru existuje nespočet případů, kdy jsou oběti šoku, tudíž nejsou schopny vhodným způsobem reagovat na jednání pachatele, a tak radši jeho požadavku vyhoví. Výjimkou nejsou ani případy, kdy se oběti podvolí jednání pachatele ze strachu o svůj život a snaží se tak předejít větší újmě. V uvedených případech přece nemůžeme vyloučit vážně míněný odpor oběti a nemůžeme její jednání považovat za souhlas.

7.2 Vyloučení konfrontace jako důkazního prostředku v rámci dokazování

Konfrontace jako zvláštní způsob dokazování je specifická metoda kriminalistické praktické činnosti. Jedná se o specifickou formu výslechu osob, kdy jsou osoby, které již byly vyslechnuty, postaveny tváří v tvář. Právě tento opětovný výslech má odstranit rozpory předchozího výslechu, kdy o stejných závažných okolnostech uvedly odlišná tvrzení.

Jako zvláštní formy výslechu využívá bezprostředního psychologického působení a vznik konfliktních situací. V oblasti sexuálních trestných činů může být tento úkon velkým problémem pro oběť a její psychické rozpoložení. V řízení o trestném činu znásilnění není

¹⁶⁰ Případ M.C. vs. Bulharsko

https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/resources/M.C.v.BULGARIA_en.asp

¹⁶¹ KRAJÍČKOVÁ, Sabina. *AFFIRMATIVE CONSENT VE SVĚTLE LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV EU* [online]. [cit. 2020-03-31]. DOI: 10.14712/23366478.2018.40.

vedle samotného šoku z prožité události nic horšího a náročnějšího než opětovné setkání s pachatelem. Trestní řád s touto myšlenkou pracuje a vylučuje možnost provádění konfrontace v případě, že poškozenou osobou je osoba mladší 18 let a jedná se o konfrontaci s obviněným v oblasti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Účelem tohoto vyloučení je chránit oběť znásilnění mladší 18 let před druhotnou újmou s ohledem na její mravní a psychický vývoj.¹⁶² Mou otázkou je, podle čeho je usuzováno, že ostatní oběti znásilnění starší 18 let jsou schopny čelit setkání s pachatelem bez problémů. Lidské trauma přece není možné posuzovat na základě věku. Prožité trauma ze znásilnění se do života oběti zapíše a negativně jej ovlivní bez ohledu na věk.

Dle mého názoru je žádoucí, aby konání konfrontace v oblasti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti bylo výjimečné a proběhlo pouze ve zvláště odůvodněných případech.

¹⁶² PÚRY, František. § 104a [Konfrontace]. In: ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAJN, Petr. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013, s. 1526.

Závěr

Na předchozích stranách mé práce jste se dozvěděli informace jak o historickém vývoji právní úpravy znásilnění, tak i jeho výskyt v praxi. Velká část práce byla zaměřena na řízení o trestném činu znásilnění a také jeho obětech. Právě tato dvě témata považuji za těžiště celého díla, jelikož problematika řízení a jeho specifik a samotných obětí doposud nebyla tolik zpracovávána. Velkou pozornost jsem věnovala právům obětí, jelikož jejich existence není tolik zmiňována, nejsou často v praxi využívána tak, jak by si zasloužila, a proto je potřeba neustále je připomínat, aby se dostala do podvědomí jak advokátů, tak i širší veřejnosti.

Zajímavou částí práce je také srovnání české právní úpravy této problematiky s právní úpravou jiného evropského státu, a to konkrétně Velké Británie. Každá z rozebraných právních úprav má své klady a zápory. Myslím si, že okolní státy by se měly svými právními řády vzájemně inspirovat, není od věci některé právní instituty takto porovnávat a na základě zjištěných rozdílů provádět vhodná opatření, aby ochrana všech členů společnosti byla co nejefektivnější a občané neměli obavy ze samotného řízení ve věci či postupu orgánů činných v trestním řízení.

V jednotlivých kapitolách můžeme nalézt příklady z právní praxe, abychom si mohli představit jednotlivé skutkové okolnosti znásilnění, ke kterému v dnešním světě dochází dnes a denně. Je na čase uvědomit si, že k takto ohavnému činu nedochází pouze ze strany neznámého pachatele, který takto vyjadřuje své násilné sklony ve svém chování, avšak v řadě případů dojde ke znásilnění mezi partnery, bývalými partnery či manžely. Neexistuje žádné pravé a nepravé znásilnění a není na místě jej posuzovat podle toho, jaký vztah spojoval pachatele a oběť a připisovat oběti vinu na bezpráví, které znenadání změnilo její život k nepoznání. Právě v této moderní době je na místě odstranit všechny předsudky a mýty, které provázejí společnost od nepaměti.

Nikdo z nás si nedokáže představit, co prožívá oběť znásilnění, není na místě její situaci zlehčovat a řídit se při jejím posuzování vlastními životními zkušenostmi, jelikož trauma ze znásilnění není možné přirovnávat k žádné životní bolesti. Jde zcela o specifickou událost a stav a tak bychom k tomu měli všichni přistupovat.

Tato problematika je před našimi soudy řešena velmi často, existuje řada rozhodnutí, které pomáhají posunout řízení ve věci znásilnění a samotné rozhodování o něm na vyšší level.

Resumé

This thesis is focused on the analysis of the term rape. The rape is one of the cruelest and the most serious crimes. The purpose of this thesis is introduce the rape from the perspective of law and medicine and show how this behavior intervene to the victim's life.

In the first chapter we can find definition of this term. Second chapter is focused on the legislation of the rape in history and in third chapter we can find the current legislation. This chapter is special because we can find there some examples of judicial activity in this area of crime.

The most important are the chapter about proceeding on this sexual offense and chapter about victims and their psychical problems. In most case of rape victims are shocked and suffer post-traumatic stress disorder (PTSD). Symptoms of this disordes are flashbacks, nightmares and cause problems in social or work situations and in relationships. It is necessary to treat carefully and gently with these persons. Victims have special rights regulated by act n. 45/2013 Sb. and these can be used in pre-trial and court proceedings.

The author has used legal regulations and professional literature.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRÁVNÍ PŘEDPISY

- Zákon č. 117/1852, o zločinech, přečinech a přestupcích
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
- Sexual Offences Act z roku 2003

PUBLIKACE

- BOURKE, Joanna. *Znásilnění: dějiny od roku 1860 do současnosti*. Praha: Mladá fronta, 2010. ISBN 978-80-204-1984-2
- KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, c2008. Jessenius. ISBN 978-80-7345-161-5
- HIRT, Miroslav a František VOREL. *Soudní lékařství*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-271-0268-6
- ŠTEFAN, Jiří a Jiří HLADÍK. *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3594-8
- ŠÁMAL, Pavel, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav. *Trestní zákon*. 6. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2004
- SCHELLE, Karel a Jaromír TAUCHEN. *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2014. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-213-6
- ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, KRATOCHVÍL, Vladimír, PÚRY, František, RIZMAN, Stanislav, ŠÁMALOVÁ, Milada, VÁLKOVÁ, Helena, VANDUCHOVÁ, Marie. *Trestní zákoník (EVK)*. 2.vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2012
- CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-739-6
- ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš, NOVOTNÁ, Jaroslava, PÚRY, František, RŮŽIČKA, Miroslav, ŘÍHA, Jiří, ŠÁMALOVÁ, Milada, ŠKVAIN, Petr. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013

- CIPROVÁ, Kristýna. *Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění: sborník textů*. Praha: Gender Studies, 2010. ISBN 978-80-86520-31-5
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, Radek PTÁČEK, Policejní akademie ČR, Psychiatrická klinika 1. LF UK, Policejní akademie ČR, Ilja ŽUKOV a Psychiatrická klinika 1. LF UK. Oběti znásilnění. *Soudce (Wolters Kluwer)*. 2009, **2009**(7), 71. DOI: LIT208706CZ
- JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. Komentátor. ISBN 978-80-87576-49-6
- GŘIVNA, Tomáš, VÁLKOVÁ, Helena. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. *Trestněprávní revue*. 2017, č. 9
- GŘIVNA, Tomáš. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2009, č. 10
- KRAJÍČKOVÁ, Sabina. *AFFIRMATIVE CONSENT VE SVĚTLE LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV EU* [online]. [cit. 2020-03-31]. DOI: 10.14712/23366478.2018.40.

JINÉ DOKUMENTY

- Vláda: Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, č. 144/2001 Dz
- Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz
- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení, 32001F0220
- Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí
- Úřad vlády: Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, č. 40/2009 Dz

JUDIKATURA

- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 5. 2013, sp. zn. 2 To 8/2013
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11. 4. 2013, sp. zn. 2 To 12/2013
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 1. 2016, sp. zn. 2 To 116/2015
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 16. 4. 2015, sp. zn. 2 To 17/2015
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 7. 2018, sp. zn. 2 To 42/2018

- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 29. 1. 2015, sp. zn. 6 To 106/2014
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 7. 2. 2013, sp. zn. 2 To 113/2012
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6.9.2011, sp. zn. 7 Tdo 1051/2011
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.9.2017, sp. zn. 3 Tdo 1086/2017
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2017, sp. zn. 3 Tdo 680/2017
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.8.2016, sp. zn. 8 Tdo 1015/2016
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.8.2011, sp. zn. 3 Tdo 929/2011
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 8. 2015, sp. zn. 2 To 46/2015
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 16. 4. 2015, sp. zn. 2 To 17/2015
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. 9. 2011, sp. zn. 2 To 50/2011
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 8. 2015, sp. zn. 2 To 46/2015

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Statistika dostupná z: <http://stopznasilneni.ecn.cz/cz/znasilneni/statistiky>
- Podcast známé advokátky JUDr. Lucie Hrdé zabývající se touto problematikou na téma: Jak nemluvit s oběťmi znásilnění - <https://soundcloud.com/josef-vokn-r/ak-hrda-jak-nemluvit-s-obetmi-znasilneni>
- <http://www.opsychologii.cz/clanek/247-kdo-se-stane-obeti/>
- Definice stresových poruch
https://www.wikiskripta.eu/w/Reakce_na_z%C3%A1va%C5%BEn%C3%BD_stres_a_poruchy_p%C5%99izp%C5%AFsoben%C3%AD
- https://www.wikiskripta.eu/w/Reakce_na_z%C3%A1va%C5%BEn%C3%BD_stres_a_poruchy_p%C5%99izp%C5%AFsoben%C3%AD
- Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí
<https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
- Příspěvek Petra Aulického pod názvem Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, Dny práva 2009, Brno, Masarykova univerzita
https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/novy_trest/Aulicky_Petr_1195_.pdf
- Příklady z praxe: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/prehled_vhodne_rozhodovaci_praxe_soudu_znasilneni.pdf